

ПРОЕКТ МОНИТОР НА СОБИРИ ВО ЗАПАДЕН БАЛКАН

СЛОБОДА НА СОБИРАЊЕ ВО МАКЕДОНИЈА

institut alternativa

Оваа публикација е финансирана од страна на Владата на Шведска, што не мора да значи дека ставовите на Владата на Шведска се искажани во неа.

Ова истражување беше спроведено како дел од регионалниот проект „Монитор на собири во Западен Балкан“ воден од Европскиот центар за непрофитно право (ЕЦНП).

Проектот Монитор на собири во Западен Балкан е поддржан од Меѓународниот центар за непрофитно право, преку Иницијативата за граѓански простор, имплементирана во партнерство со ЧЛЕН 19, ЦИВИКУС: Светска алијанса за граѓанско учество, и Светското движење за демократија.

Содржина

Резиме	3
Вовед	4
Законодавна и институционална рамка.....	6
Законодавната рамка	6
Институционална рамка	10
Преглед на собириите и идентификувани предизвици	12
Конкретни проблеми во државата: делувањето на Полицијата и криминализацијата	15
Делување на полицијата	15
Криминализација.....	19
Клучни наоди	21
Законодавната и институционалната рамка	21
Делување на полицијата на протестите и криминализацијата	22
Други идентификувани предизвици	23
Препораки	23
Законодавна и институционална рамка.....	23
Надминување на предизвиците при заштита на правото на СНС.....	24
Поставување граници на делувањето на полицијата и на криминализацијата.....	24
Литература.....	26
Анекс 1 – Опис на собириите.....	29
Анекс 2 – Методолошки анекс	33

РЕЗИМЕ

Правната рамка за слободно здружување и собирање во Република Македонија е релативно сеопфатна и либерална, и правото на јавно собирање без претходна најава и непотребни рестрикции е гарантирано со Уставот.

Сепак, во пракса постојат значителни ограничувања на слободата на јавно собирање. Конкретно, како резултат на оптоварувачките обврски за организирање јавни собири кои ги наметнува Законот за јавни собири (обврската да се гарантира безбедноста, одржување на редот и обврската да се прекине собирот доколку ја загрозува безбедноста на луѓето и имотот, како и одговорноста за сите штети што можат да се случат), денес јавните собири се скоро без исклучок неформални и спонтани (обично организирани преку социјалните мрежи). Исто така забележавме и поостри казни за протестантите, вклучувајќи пресуди со затворски казни и прекумерна употреба на сила од страна на полицијата, за која што загриженост искажа и Комитетот за човекови права на ОН.¹ Ниту еден полицаец не е казнет, додека притворањето на протестантите стана честа појава. Неодамнешните промени во законодавството дозволуваат користење на гумени куршуми и забрануваат снимање со дрони. Медиумското линчување на протестантите е во подем и непропорционално е насочено кон протестантите кои се критички настроени кон владата.

Од друга страна, утврдивме тренд на зголемено учеството во протести: додека во 2014 година 13% од граѓаните учествувале на протест, демонстрации или јавни собири, овој број е зголемен на 21% во 2015 година,² со што прашањето на стеснатиот простор за протест станува уште порелевантно.

Генералната препорака за обезбедување на непречена слобода на јавно здружување и собирање е департизација на јавните служби и развивање на нивните капацитети. Мнозинството препораки се однесуваат на преземање активности за развој на соодветни знаења, вештини и чувство за тоа како државните власти треба да се справуваат со јавните собири. Исто така, препорачуваме промени во законската рамка за уште поголемо приближување до меѓународните стандарди.

¹ Комитет за човекови права на ОН (КЧП), Завршни согледувања на третиот периодичен извештај за поранешната Југословенска Република Македонија, 17 август 2015, ССР/С/МКД/СО/3, достапни на: <http://www.refworld.org/docid/5645a4024.html>

² Македонците и нивните заедници: Граѓанско учество, активизам и волонтерство во Македонија. (престојна публикација), Реактор-Истражување во акција

В О В Е Д

Ова истражување беше спроведено како дел од регионалниот проект „Монитор на собири во Западен Балкан“ спроведен од Европскиот центар за непрофитно право (ЕЦНП), чија цел беше да се прошири знаењето за тоа како се спроведува правото на слобода на здружување и (мирно) собирање (СНС) и како истото може да се заштити во регионот. Целта на проектот е да дизајнира и пилотира истражувачка методологија за набљудување на правните промени и практичната примена на СНС во пет земји од Западен Балкан. Проектот Монитор на собири во Западен Балкан е поддржан од Меѓународниот центар за непрофитно право, преку Иницијативата за граѓански простор, имплементирана во партнерство со ЧЛЕН 19, ЦИВИКУС: Светска алијанса за граѓанско учество, и Светското движење за демократија.

Квалитативното преку-државно истражување беше спроведено во пет земји: Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Црна Гора и Србија. Проектот беше имплементиран во периодот помеѓу октомври 2015 и јуни 2016 година од страна на РЕАКТОР-Истражување во акција (МКД), Бранители на граѓански права (БиХ), Куќа на човековите права (ХРВ), Институт Алтернатива (ЦГ) и ЈУКОМ-Комитет на правници за човекови права (СРБ), во координација на ЕЦНП.

За потребите на проектот и на истражувањата, правото на слобода на здружување и собирање е дефинирано како „*намерно и привремено присуство на одреден број на поединци на јавно место со цел заедничко изразување.*“³ Меѓународните правни инструменти⁴ препознаваат дека само мирните собири се заштитени и во оваа смисла „*собирот ќе се смета за мирен доколку организаторите искажале мирољубиви намери и одржувањето на собирот е ненасилно. Терминот „мирен“ треба да се интерпретира на начин што вклучува однесување кое може да вознемирува или да се смета за навредливо, па дури и однесување кое привремено попречува, спречува или опструира активности на трети лица.*“⁵ Покрај тоа, треба да се забележи дека за потребите на истражувањето „*сите видови на мирни собири – и статичните и собирите што се движат, како и оние што се одвиваат на јавни и на приватни поседи или пак во внатрешноста на зданијата – заслужуваат заштита*“⁶ и беа опфатени со истражувањето. Конечно, истражувачката методологија исто така ги опфати спонтаните и контра протестите.

Целта на истражувањето беше да се согледаат главните предизвици во имплементацијата на националното законодавство за јавни собири и остварувањето на ова право. Главната задача беше да се изврши проценка на нивото на усогласеност на националното законодавство со релевантните меѓународни стандарди, да се мапираат институциите одговорни за имплементација, да се идентификуваат главните предизвици за ефикасно остварување на правото и, конечно, да се идентификуваат и истражат најмалку два конкретни проблеми кои произлегуваат од имплементацијата на законодавството и остварувањето на правото во земјата. Како конечен резултат, истражувањата нудат пакет препораки за релевантните чинители за тоа како да се унапреди заштитата на слободата на собирање во секоја од земјите и како да се создаде поволна клима која им овозможува на граѓаните слободно остварување на ова право.

³ Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и Комисијата за демократија преку право (Венецијанската комисија) на Советот на Европа: Упатства за Слободата на мирни собири (2-ро издание) 2010

⁴ Член 29(1), Генерално собрание на ОН, Универзална декларација за човековите права, 10 декември 1948, 217 А (III)

⁵ Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и Комисијата за демократија преку право (Венецијанската комисија): Насоки за Слободата за мирни собири (2-ро издание), 2010

⁶ *Ибид*

Истражувачката методологија за мониторирање и известување за тоа како слободата на мирно собирање се остварува и применува во целните држави се темели на Упатствата за слободата на мирни собирања на ОБСЕ/ОДИХР и на Венецијанската комисија, Резолуцијата 25/38 на Советот за човекови права на ОН⁷, како и на Заедничкиот извештај на СИ на ОН за соодветно менаџирање на собирите⁸. Врз основа на овие упатства, податоците за квалитативната анализа беа собрани преку десктоп истражување, информации добиени преку правото за слободен пристап до информации и теренска работа, која вклучуваше полу-структурирани интервјуа со релевантни чинители и набљудување на протестите што се случија за време на спроведувањето на проектот. Заклучоците и препораките од истражувањето се темелат на сознанијата од фазата на собирање на податоците, кои потоа беа валидирани со избрани учесници во истражувањето.

Истражувањето е поделено во три делови, по кои следат заклучоци и препораки и детален анекс кој содржи опис на методологијата. Во првиот дел даваме преглед на националната правна и институционална рамка и ја разгледуваме нејзината улога во заштитата и овозможувањето на правото на слобода на здружување и собирање. Вториот дел ги разгледува собирите кои ги одбравме да ги анализираме за ова истражување и ги презентира главните предизвици кои беа идентификувани со анализата. Третиот дел ги опфаќа двата најголеми специфични предизвика кои беа идентификувани за Македонија – полицијата и криминализацијата. Конечно, даваме резиме на клучните наоди и препораки за подобрување на имплементацијата на законодавството кое се однесува на слободата на собирање во земјата.

⁷ Генерално собрание на ОН, Резолуција на Советот за човекови права 25/38, 11 април 2014, A/HRC/RES/25/38

⁸ Обединети Нации (2016), Заеднички извештај на Специјалниот известител за правата на слободно мирно собирање и на здружување и на Специјалниот известител на вонсудски, збирни или арбитражни извршувања во однос на правилното менаџирање на собирите. Достапно на <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/018/13/PDF/G1601813.pdf?OpenElement>

ЗАКОНОДОВНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Основните права на поединците и граѓаните, признаени со меѓународното право и заштитени со Уставот, се едни од темелните вредности на Уставот на Република Македонија (Чл. 8). Слободата на собирање претставува основно право загарантирано во Член 21 од Уставот, кое предвидува дека *„Граѓаните имаат право мирно да се собираат и да изразуваат јавен протест без претходно пријавување и без посебна дозвола. Користењето на ова право може да биде ограничено само во услови на воена и вонредна состојба.“*

Во согласност со Уставот, ратификуваните меѓународни договори треба да се сметаат за интегрален дел од националниот правен систем. Во случајот на Македонија, неколку инструменти за човековите права кои ја регулираат слободата на собирање се од посебна важност. Универзалната декларација за човекови права (Член 20(1))⁹ го гарантира правото на слобода на собирање и здружување. Меѓународната конвенција за граѓански и политички права (Член 21)¹⁰ и Конвенцијата за заштита на човековите права и на темелните слободи (Член 11)¹¹ ја признаваат СНС, а дозволуваат ограничувања на правата само во случај тие да се предвидени со закон и да се неопходни во едно демократско општество во интерес на националната безбедност и јавната безбедност, јавниот ред, заштитата на јавното здравје или морал, или пак правата и слободите на другите. Европската конвенција за човекови права (Член 11(2)) им дозволува на државите да воведат законски ограничувања во остварувањето на ПНС на припадниците на вооружените сили, полицијата или администрацијата. Конвенцијата за правата на детето (Член 15)¹² бара признавање на правото на децата на слобода на здружување и собирање и здружување и дозволува слични ограничувања како и МКГПП и ЕКЧП. Конечно, Документ на ОБСЕ од Копенхаген 1990 (9.2)¹³ бара од сите земји да ја гарантираат СНС, и бара ограничувањата да бидат регулирани со закон и во согласност со меѓународните стандарди.

ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА

Посебниот правен акт кој ја регулира слободата на собирање (СНС) во Македонија е Законот за јавни собири (ЗЈС)¹⁴ кој стапи во сила во 1995 година и потоа беше дополнуван во 2006, 2007 и 2015 година. ЗЈС го регулира користењето на СНС преку дефинирање на тоа што подразбира јавниот собир, кога јавниот собир може да биде ограничен или запрен. Иако ЗЈС во поголемиот дел овозможува СНС и е во согласност со меѓународните стандарди, тој се уште содржи формулации кои се широки и двосмислени, што во праксата може да го ограничи остварувањето на ова право.

⁹ Со сукцесијата на поранешна Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ). СФРЈ беше една од земјите основачи на Обединетите Нации, Повелбата беше потпишана во нејзино име на 26 јуни 1945 година и ратификувана на, и важеше се до нејзиното распаѓање кое уследи по создавањето и последователниот прием на новите членки од нејзините конститутивни елементи. Со Резолуцијата A/RES/47/225 од 8 април 1993 година, Генералното собрание одлучи да ја прими Република Македонија како членка на Обединетите Нации, при што на земјата привремено ќе се обраќаат за сите цели во рамките на Обединетите Нации како на „поранешна Југословенска Република Македонија“, во очекување на решение за разликите што се појавија во однос на нејзиното име.

¹⁰ По пат на сукцесија од 19.01.1994 година

¹¹ Европската конвенција за човекови права на Советот на Европа беше потпишана на 09.11.1995 година и ратификувана на 10.04.1997

¹² По пат на сукцесија од 02.12.1993 година

¹³ Организацијата за безбедност и соработка во Европа, Документ од состанокот во Копенхаген на Конференцијата за хуманата димензија на КЕБС, 29 јуни 1990 година. Македонија е членка на ОБСЕ од 1995 година.

¹⁴ Закон за јавните собири („Службен весник на Република Македонија“ Бр. 55/1995, 19/2006, 66/2007 и 152/2015)

Во ЗЈС е истакнато дека правото може да биде остварено на начин кој овозможува мирно изразување на мислење и јавен протест поврзан со социјално-економските, културните, политичките и други интереси. Во оваа смисла, треба да се напомене дека ЗЈС претходно содржеше ограничувања за СНС, со тоа што одредуваше дека јавните собири се дозволени само кога не го ограничуваат правото на слободно движење и другите права предвидени со Уставот на граѓаните кои не учествуваат во јавниот собир. Уставниот суд го укина ова ограничување истата година кога беше воведено,¹⁵ заклучувајќи дека условот е поставен премногу општо и според тоа не е во согласност со членот 11(2) од ЕКЧП кој дозволува само ограничувања кои се „неопходни во демократско општество во интерес на националната безбедност или јавната безбедност, за спречување на безредие или злосторство, за заштита на јавното здравје или морал или за заштита на правата и слободите на другите“. Уставниот суд констатираше дека ограничување на СНС со цел да се заштитат правата и слободите на другите е оправдано само доколку тоа е неопходно, т.е. кога користењето на СНС сериозно ги загрозува правата на другите.¹⁶ Оттаму, широката формулација без квалитативни критериуми се сметаше дека остава простор за интерпретација која би им дозволила на властите да ја ограничат СНС.

ЗЈС дефинира дека собири во смисла на законот се оние кои ги сочинуваат повеќе од 20 граѓани, на отворен или на затворен простор. Прагот од 20 учесници за групирањето да се смета за јавен собир беше додаден во 2006 година. За споредба, меѓународните стандарди и упатства не определуваат минимален број на луѓе за групирањето да биде признаено како јавен собир и според тоа да ја добие заштитата која доаѓа со дефиницијата. Уште повеќе, упатствата на ОБСЕ предвидуваат дека „*собир, по дефиниција, подразбира присуство на најмалку две лица. Сепак, индивидуалниот протестант кој го користи неговото или нејзиното право на слобода на изразување, каде што физичкото присуство на протестантот претставува интегрален дел од тоа изразување, исто така би требало да ја добие истата заштита како и оние кои се собираат заедно како дел од собир.*“¹⁷ Причините на законодавецот за воведување на минимален праг, како и конкретната бројка, остануваат нејасни. Ние сметаме дека определувањето на ваков праг може да ја попречи заштитата на правото во други случаи. Имено, доколку бројот на учесници на собирот се намали под 20, групирањето повеќе нема да се смета за јавен собир. Во таков случај, неговото евентуално растурање од страна на други, вклучувајќи ги и властите, нема да се смета за казниво дело во смисла на Член 155 од Кривичниот законик (како што е елаборирано понатаму во текстот).

Законот исто така предвидува дека јавните собири можат да се одржуваат на било кое место што е адекватно за целта, со помали исклучоци, како што се близината на здравствени установи (па дури и тогаш само кога собирот оневозможува пристап до нив или го нарушува мирот на болните), градинки и училишта додека децата се таму, како и на автопати и магистрални патишта на начин кој го загрозува сообраќајот.

Следејќи ги одредбите од Уставот кои дозволуваат одржување ненајавени собири и во согласност со меѓународните стандарди, претходната најава не претставува законска обврска. Иако спонтаните собири не се посебно регулирани, тие се дозволени бидејќи и Уставот и Законот предвидуваат собирите да може да се одржат без претходна најава.

¹⁵ Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У Бр. 31-2006 од 1 ноември 2006 („Службен весник на Република Македонија“ бр. 119/2006)

¹⁶ Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У Бр. 31-2006 од 1 ноември 2006 („Службен весник на Република Македонија“ бр.119/2006)

¹⁷ Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и Комисијата за демократија преку правото (Венецијанската комисија) на Советот на Европа: Насоки за слободата на мирно собирање (2-ро издание), 2010, параграф 16

Сепак, ЗЈС ја вклучува најавата како опција и наведува дека „во интерес на безбедноста, организаторите можат да го информираат Министерството за внатрешни работи за одржувањето на јавен собир и за мерките што се превземени за таа цел.“ Најавата би требало да се достави до регионалниот сектор на МВР каде што ќе се одржи собирот, не подоцна од 48 часови пред очекуваниот почеток на собирот. Додека Специјалниот известувач на ОН за правото на собирање и здружување во извештајот за 2013 година наведува дека најавата би требало само да содржи информации за датумот, времето, времетраењето и локацијата или рутата на собирот, како и име, адреса и контакт податоци за организаторот,¹⁸ македонскиот ЗЈС предвидува дека освен времето и местото на собирот и името на организаторот, најавата треба да ја содржи целта за која се одржува собирот, како и мерки превземени да се обезбеди непречено организирање и одвивање на собирот, како и информации за организирање на безбедносни (редарски) служби.¹⁹ Сепак, како што беше наведено, најавата не е задолжителна.

Еден од најпроблематичните аспекти на ЗЈС произлегува од оваа последна одредба – формулацијата на обврските на организаторите за одржување безбедност и ред за време на собирите и за нивната одговорност. Главната обврска на организаторот е да обезбеди безбедност и ред преку организирање редарска служба за време на собирот, со цел „да се заштитат правата на граѓаните, нормалниот тек на сообраќајот, снабдувањето на населението со лекови, храна, гориво и слични итни добра, како и да ги набљудува обврските кои произлегуваат од меѓународните договори“.²⁰ Понатаму, организаторот е обврзан да го прекине јавниот собир и веднаш да го информира МВР доколку животот, здравјето, безбедноста и личната безбедност на луѓето и имотот се загрозени.²¹ Непридржување кон овие одредби ќе резултира со прекршочни пријави и казни од 3.000 и 1.000 ЕУР за организаторите (правни ентитети и лица).²² Организаторот исто така е обврзан да ги покрие трошоците кои се поврзани со можните штети кои ќе се случат за време на собирот.²³

Овие обврски се широки и бараат големи капацитети и експертиза од организаторите за да се заштитат од судско гонење. Улогата на редарската служба која се очекува да ја обезбеди организаторот не е дефинирана и не е јасно каде нејзините надлежности и одговорности започнуваат и каде завршуваат. Иако е јасно дека намерата на законодавецот била да се заштитат безбедноста, јавниот ред и имотот, ова е формулирано на начин кој им овозможува на властите арбитрарно да решат, на пример, кога безбедноста и имотот се загрозени и да ги искористат како причина или да го запрат собирот или да ги казнат организаторите. Интервјуираните претставници на организациите на граѓанското општество и организаторите на протести, како што тоа понатаму ќе биде елаборирано, препознаваат тенденција кај полицијата и судството да бидат помалку толерантни кон протестите кои се насочени кон властите. Таква законска несигурност и недоверба во институциите создава страв од арбитрарно казнување и служи да ги одврати организаторите од организирање протести во официјално својство.

Покрај тоа, обврските на организаторите да ги заштитат правата на граѓаните и јавниот ред не кореспондираат со меѓународните стандарди. Имено, специјалниот известувач на ОН за правата на слобода на мирни собири и на здружување наведува дека „организаторите и учесниците на

¹⁸ Советот за човекови права на ОН, Извештај на Специјалниот известувач за правата на слобода на мирно собирање и здружување, 24 април 2013, А/НRC/39, достапна на <http://www.refworld.org/docid/51b5c8494.html>, параграф 53

¹⁹ Член 3 од Законот за јавните собири („Службен весник на Република Македонија“ бр.55/1995, 19/2006, 66/2007 и 152/2015.

²⁰ Член 4, параграф 1 од Законот за јавните собири

²¹ Член 4, параграф 4 од Законот за јавните собири

²² Член 9 од Законот за јавните собири

²³ Член 7 од Законот за јавните собири

собирите не би требало да се сметаат за одговорни (или за виновни) за незаконските поведенија на другите ... (и заедно со) редарите на собирот, не би требало да се сметаат за одговорни за одржување на јавниот ред.“²⁴

На лица кои не се државјани на земјата исто така им е дозволено да одржат јавен собир, но условите за нив се значително построги отколку оние за државјаните. За разлика од македонските државјани, кои можат да одржат јавен собир без претходна најава, членот 8 од ЗЈС бара не-државјаните да го пријават собирот и да побараат дозвола од МВР. Покрај прекршочните казни, непридржувањето до законските одредби може да се резултира и со депортација од земјата и забрана за повторен влез која може да трае од една до десет години или пак да биде трајна. Овие строги одредби не се во согласност со меѓународните стандарди. Специјалниот известувач на ОН за правата на слободата на мирни собири и здружувања нагласува дека државите мора да направат посебен напор да обезбедат еднаква и ефективна заштита на правата на групи или поединци кои историски доживеале дискриминација, вклучувајќи ги оние кои не се државјани, и дека оваа обврска може да бара од властите да преземат дополнителни мерки да го заштитат и олеснат користењето на правото на слобода на здружување и собирање од страна на вакви групи.²⁵

Покрај примарниот правен акт кој ја регулира СНС, постои секундарен закон кој е важен за остварувањето на ова право. Кривичниот законик на Република Македонија, во деловите кои се однесуваат на кривичните дела против слободите и правата²⁶ и кривичните дела против јавниот ред,²⁷ вклучува одредби кои се директно или индиректно поврзани со СНС. Кривичниот законик ги санкционира ограничувањата и злоупотребите на правото, и предвидува казна од најмногу една година затвор за секој оној што со сила, сериозна закана, измама или на било кој друг начин го спречува или попречува повикот или организирањето на мирно јавно собирање. Потешка казна од три месеци до три години е предвидена доколку кривичното дело е сторено од службено лице кое ја злоупотребува официјалната позиција или овластување.²⁸ Во април 2016 година, МВР казни двајца лидери од политичката партија „ПРОМ“ за организирање на контра протести со кои спречија најавен мирен собир. Нема официјални податоци за тоа дали до сега службено лице е казнето според овој член.²⁹

Иако директно не се однесуваат на СНС, два дополнителни члена на Кривичниот законик станаа релевантни бидејќи во праксата често се користат за подигнување на обвиненија и потоа притворање на протестанти. Учесството во толпа која спречува службено лице да ги спроведе своите службени

²⁴ Совет за човекови права на ОН, Извештај на Специјалниот известувач за правата на мирни собири и на здружување, 21 мај 2012, А/НRC/20/27, достапен на: <http://refworld.org/docid/525fad894.html> (пристап на 16 јули 2016) параграф 31.

²⁵ Совет за човекови права на ОН, Заеднички извештај на Специјалниот известувач за правата на слободата на мирни собири и на здружување и на Специјалниот известувач за вонсудски, групни или арбитражни егзекуции за соодветното менаџирање на собири, 4 февруари 2016, А/НRC/31/66, на: <http://www.refworld.org/docid/575135464.html> параграф 16.

²⁶ Глава 15, Кривичен законик на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/1024, 160/2014, 1999/2014, 196/2015 и 226/2015)

²⁷ Глава 33, Кривичен законик

²⁸ Член 155, Кривичен законик

²⁹ Имено, граѓанската платформа „АЈДЕ“ најави протест пред Уставниот суд на РМ и навреме го известил МВР. Набрѓу откако овие протести беа најавени, политичката партија „ПРОМ“ на прес конференција најави протест во исто време и на исто место. Тие исто така го известил МВР за нивниот протест, но нивното известување не ги содржеше сите потребни информации. Покрај тоа, на денот на протестот членови и поддржувачи на партијата се собраа на локацијата неколку часови порано, поставил бина и шатори, окупирајќи го на тој начин просторот. Со цел да се избегне средба помеѓу двете групи со спротивставени погледи, полицијата не и дозволи на граѓанската платформа да дојде до локацијата. Според МВР, на овој начин организаторите на протестот на политичката партија насилно ја узурпирале локацијата и спречиле јавен собир.

обврски е казниво со затворска казна од три месеци до три години.³⁰ Слично на тоа, лице кое учествува во толпа која извршува казниво дело преку заедничка акција може да биде казнето или осудено на затворска казна до три години.³¹ Врз основа на овие два члена, во истражувачкиот период беа покренати кривични пријави против учесници во протестите.

Друг правен акт релевантен за слободното изразување на правото на слобода на здружување и собирање е Законот за полиција³² кој ги регулира полициските работи, организацијата на полицијата, полициските овластувања, како и правата и обврските на припадниците на полицијата. Главата 19 е од посебен интерес, бидејќи таа ја регулира употребата на сила од страна на полицијата, како и средства за присилба меѓу кои спаѓаат палки, електрични парализатори, хемиски и пиротехнички експлозивни направи, гумени куршуми, куќиња и специјализирани возила за јавен ред и мир.³³ Особено интересно е кога се усвоени амандманите на Законот за полиција со кои се прошири листата за да ги вклучи електричните парализатори, пиротехничките средства и гумените куршуми. Промените беа воведени на почетокот на март 2015 година – време на значајно зголемени немири, вклучувајќи ги долготрајните студентски протести во рамки на кои се случи окупација на студентските кампуси, како и граѓанските протести против власта кои следеа по објавувањето на прислушкуваните телефонски разговори.³⁴ Набргу по извршените промени на Законот, Европската комисија наведе дека „(о)вие широки овластувања треба да бидат балансираны со придружни одредби за да се заштитат човековите права, а постои и потреба за јасни стандарди на нивна примена.“³⁵

ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Институционалната поставеност за користење на СНС вклучува различни институции со различни овластувања и моќи.

Во случајот на СНС примарна институција е Министерството за внатрешни работи (МВР). Бирото за јавна безбедност (БЈБ), како тело во рамките на МВР, е одговорно за спроведување на сите полициски работи и ја координира полицијата. Под БЈБ се регионалните Сектори за внатрешни работи кои се одговорни за планирање и обезбедување на јавните собири што се на територијата под нивната надлежност. Единицата за јавни собири и спортски настани, како и Единицата за брзо распоредување исто така често пати се користени за време на собирите. Полициското учество на собирите претставува посебно прашање од интерес, кое подетално е елаборирано понатаму во истражувањето.

Народниот правобранител е посебно, специфично, професионално и независно тело со посебен статус за заштита на правата на граѓаните.³⁶ Омбудсманот може да преземе активности против кршењето на уставните и законските права на граѓаните во различни области,³⁷ вклучувајќи

³⁰ Член 384, параграф 1, Кривичен законик

³¹ Член 385, параграф 1, Кривичен законик

³² Закон за полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 114/2005, 6/2009, 145/2012, 41/2014 и 33/2015)

³³ Член 91 од Законот за полиција

³⁴ На почетокот на февруари 2015 година, најголемата опозициска партија објави телефонски разговори од нелегални прислушкувања кои откриваат масовно нелегално следење и тешка злоупотреба на моќта од страна на власта. Одбрани извадоци достапни на англиски види на „Интерактивен преглед на најголемиот скандал во Македонија со прислушкуваните разговори“, <http://interactive.aljazeera.com/ajb/2015/makedonija-bombe/eng/index.html>

³⁵ Европска комисија, Извештај за напредокот на поранешната Југословенска Република Македонија 2014, COM(2014)700 final of 8.10.2014., стр. 58

³⁶ Закон за Народниот правобранител („Службен весник на Република Македонија“ бр. 60/2003 и 114/2009)

³⁷ Она што е релевантно за истражувањето, тие вклучуваат: полициски процедури (злоупотреба и пречекорување на официјалните овластувања на полицијата и воздржување од правото на одбрана во полициските постапки; повреди во

злоупотребата на положбата од страна на полицијата и прекршувањето на полициските процедури. Како институција може да делува по службена должност и по жалба³⁸ и во текот на активностите може да побара неопходни информации и докази, вклучувајќи и преку посети на одредени институции. Кога народниот правобранител ќе утврди дека постоела повреда на уставните и законските права или пак други нерегуларности, канцеларијата дава мислење и препораки, предлага преземање на процедури вклучувајќи и одговорност и може да достави пријава до надлежното јавно обвинителство за покренување на постапка со цел да се утврди кривичната одговорност.³⁹ Во 2014 и 2015 година, Народниот правобранител постапуваше во рамките на својот мандат врз основа на пријави за повреда на правата кои се однесуваат на СНС.

Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот, која е работно тело на Собранието на Република Македонија, ги разгледува прашањата кои се однесуваат на остварувањето на основните граѓански слободи и права од различни перспективи.⁴⁰ Комисијата разгледува општи прашања кои се однесуваат на примената на уставните одредби за основните слободи и права на граѓанинот, укажува на потребата за усвојување на закони за посеопфатна заштита на граѓанските слободи и права, и разгледува поднесоци од граѓаните и дава мислења. Иако не може да спроведе истражни и други судски функции, нејзините наоди се основа за започнување на постапка за оценување на одговорноста на носителите на јавни функции. Во периодот помеѓу 10.05.2014 година и 31.12.2015 година Комисијата нема одржано ниту една седница,⁴¹ иако во таа временска рамка ситуацијата во однос на слободата на собирање во земјата беше влошена.⁴²

процедурите за притвор; не постапување на кривични пријави од граѓаните; повреда на правата на обвинетите и на затворените лица во поправните и казнените институции и другите институции со ограничена слобода на движење); не дискриминација и соодветно и непристрасно застапување (заштита на правата на граѓаните и следење на имплементацијата на принципите за не дискриминација); судството (повреда на правата на кои произлегуваат неоправданото доцнење на постапките, не донесување на судски одлуки и нивно не доставување до странките, ненавремено доставување на важечките правни лекови за правната надлежност, не извршување на правосилни одлуки, злоупотребата на своите овластувања од страна на судската полиција); неоправдано доцнење на административните судски постапки (издавањето на разновидни потврди, работа со странките во судските приемни служби, архивата итн.), доцнење на постапките или не доставување на пријавите на граѓаните заради процесирање и поднесување обвинение, повреда на правата на лицата во институциите со ограничена слобода на движење (затвори, казнени институции итн.), казнено-поправни домови – заштита на правата на лицата кои отслужуваат казна затвор и лица против кои притворот се реализираа, преку преземање на активности и мерки за остварување на правата кои се гарантирани со домашните и меѓународните норми и стандарди; и другите права – постапувајќи по жалби кои ги доставуваат правните ентитети или граѓаните кога нивните права се повредени од страна на приватни ентитети и заради ненадлежност на Народниот правобранител се даваат правни совети како да ги остварат своите права.

³⁸ Член 13 во однос на Член 24, Закон за Народниот правобранител

³⁹ Член 32, Закон за Народниот правобранител

⁴⁰ Формирањето на Комисијата е предвидено со Член 76 параграф 2 од Уставот. Комисијата на самиот почеток беше формирана со Одлука за формирање постојана анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот на 10-ти април 1992 година („Службен весник на Република Македонија“, бр. 25/1992) со доста ограничени надлежности. На 26-ти јануари 1995 година беше донесена Одлуката за формирање на постојани работни тела на Собранието („Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/1995), со што на Комисијата и беше даден сегашниот опфат на надлежности кој вклучува: 1) (Комисијата) разгледува општи прашања, предлози и мислења кои се однесуваат на имплементацијата на одредбите од Уставот на Република Македонија во однос на темелните слободи и порава на граѓанинот; 2) укажува на потребата од усвојување на закони, регулативи и акти кои имаат предвид посеопфатна заштита на слободите и оправата на граѓанинот; 3) ја следи, разгледува и анализира имплементацијата на ратификуваните меѓународни акти кои ја регулираат заштитата на слободите и правата на граѓанинот; 4) соработува со научните и професионалните организации на полето на заштитата на слободите и правата на граѓанинот; 5) соработува со релевантните странски и меѓународни тела на полето на заштитата на слободите и правата на граѓанинот и превзема други активности во рамките на своите надлежности, Наодите на Комисијата се основа за започнување на процедура за одговорност на носителите на јавни функции.

⁴¹ Собрание на Република Македонија, Извештај за работата на Собранието на Република Македонија во периодот 10.05.2014-31.12.2014, достапен на <http://www.sobranie.mk/content/izvestaj/2011-2014/IZVESTAJ%202014%2010.05%20-%2031.12.2014.pdf>

Конечно, користењето на јавните простори е управувано од страна на единиците на локалната самоуправа кои носат решенија за користењето на јавните простори.⁴³ Секоја единица на локалната самоуправа индивидуално го регулира користењето на јавните простори. Тие дозволуваат користење на јавните простори за организирање на настани врз преку дозвола што ја издаваат локалните службеници и со надомест кој организаторот треба да го плати за користењето на просторот и за поставувањето на опрема. Користењето на јавен простор за јавни собири во смисла на ЗЈС не е регулирано и само правни лица можат да поднесат барање за дозвола. Во неколку пријавени случаи за настани кои би можеле да се класифицираат како јавни собирања, Градот Скопје инсистирал дека е неопходно да се добие дозвола за поставување на промотивен штанд од страна на активисти за локален референдум.⁴⁴

ПРЕГЛЕД НА СОБИРИТЕ И ИДЕНТИФИКУВАНИ ПРЕДИЗВИЦИ

Анализата на медиумските известувања беше спроведена со цел да се идентификуваат трендовите и видовите на протести, како и главните предизвици во остварувањето на СНС во 2014 и 2015 година. Иако медиумите во текот на двете години известуваа за преку три стотини протести, за понатамошната анализа одбравме 59 протести – 23 во 2014 и 36 во 2015. Изборот на протести за понатамошна анализа беше направен врз основа на два главни критериума. Првиот критериум беше медиумска покриеност, што го дефиниравме како протест за кој известувале најмалку три од поголемите медиуми. Причината за овој критериум беше тоа што поголемата медиумска покриеност му дава на протестот релевантност, но и придонесува кон јавниот дискурс. Вториот критериум беа жалбите на организаторите и на учесниците во однос на повредите на правото на слобода на здружување и собирање, и тоа изразени јавно или пак доставени до институциите и организациите кои работат на заштита на човековите права.

Според официјалните податоци добиени од Министерството за внатрешни работи (МВР), ниту во 2014 ниту во 2015 нема јавни собири кои биле забранети, прелоцирани или прекинати. Сепак, нашата анализа покажа дека најмалку три јавни собири (два⁴⁵ во 2014 и еден⁴⁶ во 2015) биле насилно растурени од страна на полицијата, со официјално образложение дека станувало збор за значајно нарушување на јавниот ред. Комитетот за човекови права изрази загриженост за извештаите дека

Собрание на Република Македонија, Извештај за работата на Собранието на Република Македонија 1.01.2015-21.12.2015, достапен на <http://www.sobranie.mk/content/izvestaj/2011-2014/IZVESTAJ%20ZA%202015%20godina.pdf> (24.05.2016)

⁴² Европска комисија, Извештај за поранешната Југословенска Република Македонија за 2015, SWD(2015) 212 final of 10.11.2015, стр. 58

⁴³ За потребите на ова истражување беше анализирана Одлуката за користење на јавен простор на Градот Скопје беше анализирана, бидејќи факт е дека најголемиот број на собири се организираат токму во Скопје. Погледни ја понатаму Одлуката за користење на јавните простори на Градот Скопје, бр. 5/2008 „Службен весник на Град Скопје“, <http://ipserver.skopje.gov.mk/e-skopje/sluzben%20glasnik%20konverzija.nsf/82aa49069edfbbb780256a22004ba9e0/bfc683447e5ac309c1257447004ca77b/OpenDocument>. Покрај тоа Градот Скопје востанови на кои од јавните простори можат да бидат организирани настани и за кои општини во рамките на градот се сметаат за одговорни за изфавањето на дозволи, <http://skopje.gov.mk/images/Image/Lokacii%20na%20teritorijata%20na%20grad%20Skopje.pdf.pdf>

⁴⁴ Интервју со организатор на настан

⁴⁵ Слободна Европа, Ѓорче Петров – судири, флеш бомби и 27 уапсени, <http://www.slobodnaevropa.mk/a/25392280.html>; Слободна Европа, Судири помеѓу полицијата и протестантите, десетици повредени, <http://www.slobodnaevropa.mk/a/25445985.html>;

⁴⁶ Слободна Европа, Антивладините протести насилно растурени, <http://www.slobodnaevropa.mk/a/26997110.html>;

протестот што се одржаа во Скопје на 5-ти мај 2015 беше растурен од страна на полицијата која употреби прекумерна сила против демонстрантите и новинарите.⁴⁷

Нашата анализа ги идентификуваше најзначајните протести, како и клучните предизвици со кои се соочуваат организаторите и учесниците кога го користат правото на слобода на здружување и собирање. Иако фокусот на ова истражување се протестите во 2014 и 2015 година, протестите што започнаа во раната пролет во 2016 година и се уште се одвиваа додека се подготвуваше извештајот, исто така беа земени во предвид. Ова создаде можност тие да се набљудуваат тековно додека се одвиваат.

Општо земено, може да се оцени дека во периодот на истражувањето собирарите главно се организираа заради две главни но меѓусебно спротивставени цели – да се спротивстават на владините политики и практики или пак да ги поддржат. Во првиот случај протестите беа или спонтани собирања на граѓани или пак организирани од граѓанските организации. Организаторите не беа формално признаени како такви од страна на полицијата, бидејќи во повеќето случаи немаше претходни најави за организираниот протест. На некои од овие протести опозициските партии се придружија како коорганизатори. Протестите кои беа организирани на ваков начин беа под постриктна контрола од страна на властите, клеветени од страна на повеќето медиумски куќи, додека пак протестантите, како што наведоа во интервјуата, беа под притисок да не учествуваат во нив. Во вториот случај, собирарите беа организирани од страна на владеачката партија или од нејзините приврзаници, вклучувајќи учесници од државната администрација и државните институции. Во најголемиот број случаи тие следеа по антивладините протести, така што спаѓаат во категоријата на контра протести. Според лицата што ги интервјуиравме, она што е специфично за овие протести е дека се чини дека протестантите биле принудени да учествуваат во нив. Опис и преглед на главните протести е даден во Анекс 1 на ова истражување.

Начинот на кој што полицијата постапува на собирарите и криминализацијата на протестите се идентификувани како специфични повторувачки предизвици кои се однесуваат на слободното изразување на слободата на собирање во 2014 и 2015 година и тие се подетално анализирани во следното поглавје од овој извештај, додека ова поглавје се осврнува на климата за слободата на собирање, како и на практичните импликации за слободата на собирање која произлегува од ЗЈС.

Климата за слободно изразување на слободата на собирање не е поволна

„Постои притисок врз антивладините протестанти да не протестираат и, во исто време, постои притисок врз владините поддржувачи да протестираат“ (интервјуиран претставник на ГО, април 2016).

Еден од главните предизвици за слободното остварување на слободата на собирање идентификуван со истражувањето беше притисокот врз граѓаните во однос на учеството во протестите, практикуван на различни начини од страна на властите. Нашата анализа покажа дека ова особено е случај кога учесници на протестите се јавни службеници, кои се под закана од казни заради учество во протестите против власта. Заканите што ги добивале вклучуваат дисциплински мерки, но исто така и кретење на платите, а транспортните компании одбивале да ги возат до главниот град или пак во одредени случаи полицијата ги идентификувала протестантите додека се качувале во автобусите.⁴⁸ Огромното мнозинство од интервјуираните нагласија дека вршењето притисок создава страв од

⁴⁷ Комитет за човекови права на ОН (КЧП), Заклучни согледувања на третиот периодичен извештај на поранешната Југословенска Република Македонија, 17 август 2015, ССРР/С/ МКД/СО/3, достапен на <http://www.refworld.org/docid/5645a4024.html>;

⁴⁸ A10N, видео: Изјави на членовите на СОНК за притисоците, <https://www.youtube.com/watch?v=9rpWKAJGYbQ>

можните последици, го обесхрабрува организирањето и учеството во протестите и го попречува слободното остварување на СНС. Притисокот се врши во различни форми, но главно преку вознемирување на јавната администрација и медиумски напади, но исто така и преку демонстрација на сила со распоредување на тешко вооружени полициски сили. Има изјави на високи функционери и политички фигури кои ги карактеризираат протестантите како хулигани, вандали и платеници.⁴⁹ Слично на тоа, во обид да се обесхрабрат граѓаните да учествуваат во протестите против владата, медиумите контролирани од страна на државата негативно ги претставуваат учесниците на собирите. Народниот правобранител исто така утврди „притисок и закани врз средношколците кои протестираа против измените на државниот испит и екстерното тестирање.“⁵⁰

Друга специфичност утврдивме во фактот што на одредени нивоа јавните службеници биле под притисок да учествуваат на собири организирани за поддршка на владата. Како што наведоа интервјуираните, списоците за задолжително учество на собирите се правени во училишта, здравствени институции, јавните претпријатија и полицијата.⁵¹ Иако констатира дека не е доставена ниту една официјална жалба, Мисијата на ОБСЕ/ОДИХР за набљудување на изборите исто така известува дека добила „*кредибилни наводи за притисок врз вработените во јавниот сектор да присуствуваат на контра протестите, вклучувајќи и закани за губење на работата.*“⁵²

Овие практики се спротивни на меѓународните стандарди, кои нагласуваат дека правото на слобода на здружување и собирање ги обврзува земјите да преземат позитивни мерки за создавање и одржување на позитивна клима. Советот за човекови права (СЧП) постојано нагласува дека „*на мирните протести не треба да се гледа како на закана, и оттаму ги охрабрува сите држави да се вклучат на отворен, инклузивен и содржаен дијалог кога се справуваат со мирните протести и нивните причини.*“⁵³

Прекумерните обврски на организаторите и правната несигурност како пречка за користење на СНС

Во анализата на правната рамка беше забележано дека одредбите од ЗЈС кои се однесуваат на обврските на организаторите и на улогата на редарската служба која се обврзани да ја обезбедат, се широки и двосмислени. Мнозинството интервјуирани нагласија дека организирањето на редарска служба и исполнувањето на сите обврски претставува тежок товар за организаторите. Тоа особено ги обесхрабрува организаторите јавно да се декларираат како такви. Со цел да ја избегнат можната одговорност и казните, граѓаните се определуваат да не им најавуваат протести на властите и да организираат протести без да ги наведат организаторите. Во пракса, ова негативно се одразува на користењето на СНС. Имено, како што во интервјуата истакнаа формалните и неформалните организатори на протестите, недостатокот на координација со властите пред протестите обично резултира во тоа што полицијата забранува одредени локации и рути.

⁴⁹ Балкан Инсајт, Македонскиот премиер исмеван заради нарекувањето на своите противници за „секта на испрани мозоци“, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-s-gruevski-ridiculed-for-sectism-remarks-05-26-2016>

⁵⁰ Народен правобранител на Република Македонија, Годишен извештај за нивото на почитување, унапредување и заштита на човековите права за 2015 година, Скопје, Март 2016, стр. 14

⁵¹ Цивил: Осуда на притисоците за учество на контра протестите, бројни медиумски извештаи од 18.5.2015

⁵² ОБСЕ/ОДИХР Мисија за следење на изборите, поранешна Југословенска Република Македонија, Предвремени парламентарни избори, 5 јуни 2016; Привремен извештај 2; 20 април – 11 мај 2016, достапен на <http://www.osce.org/odihr/elections/fyrom/240061?download=true>, стр. 2

⁵³ Совет за човекови права на ОН, Извештај на Специјалниот известувач за правата на слобода на здружување и собирање и на здружување, 24 април 2013, А/НРС/23/39, достапен на : <http://www.refworld.org/docid/51b5c8494.html>, стр.14 параграф 45

КОНКРЕТНИ ПРОБЛЕМИ ВО ДРЖАВАТА: ДЕЛУВАЊЕТО НА ПОЛИЦИЈАТА И КРИМИНАЛИЗАЦИЈАТА

Нашето истражување покажа дека главните пречки при остварувањето на слободата на собирање во земјата се начинот на кој полицијата ги управува протестите, како и криминализацијата на протестите.

ДЕЛУВАЊЕ НА ПОЛИЦИЈАТА

Државата има позитивна обврска да превзема разумни и соодветни мерки како би овозможила одржување на мирни собири без притоа учесниците да се плашат од физичко насилство.⁵⁴ Анализата на протестите и на полициските акции поврзани со нив открива дека делувањето на полицијата прераснало во проблем кој на различни начини го попречува остварувањето на СНС. Медиумите нашироко известуваа за собирите кои беа насилно прекинати од страна на полицијата и дискусиите на оваа тема доминираа во јавниот дискурс. Полициските акции на неколку протести организирани во периодот на истражувањето резултираа со масовни апсења и широко распространети известувања за прекумерна употреба на сила.

Локациски ограничувања на СНС

Ограничувањата на локациите од страна на властите е една од најчестите повреди на СНС, идентификувана со анализата на собирите, а исто така беше посочена и од страна на мнозинството од интервјуираните. Полицијата ги ограничува локациите на кои протестантите можат да им пристапат надвор од она што ЗЈС го предвидува како локација каде што не може да се организира јавен собир. Непосредно по протестите од „5-ти мај“ во 2015 година, како што тоа во интервјуто го посочи еден од организаторите на протестот, улицата пред владата практично беше затворена и недостапна 11 последователни денови, без притоа полицијата да даде било какво објаснување. Слично на тоа, непосредно по насилството што се случи за време на протестот по повод „Случајот монструм“, протестантите постојано беа држени опколени во една од скопските населби без да имаат пристап до судовите или до владините згради, иако мнозинството протести беа малубројни, мирни и најавени до властите. Понатаму, за време на протестите во 2016 година, седиштето на владеачката партија ВМРО-ДПМНЕ постојано е недостапно за протестантите. Праксата на ограничување на локации исто така е во спротивност со меѓународните стандарди кои наведуваат дека *„во ситуации кога се воведени ограничувања, тие стриктно треба да се придржуваат до принципот на пропорционалност и секогаш треба да имаат за цел да му овозможат на собирот пристап со „поглед и звук“ до предметот на протестот или таргетираната публика.“*⁵⁵

Политизација на полицијата и селективен третман на протестите

Според интервјуираните претставници на организациите на граѓанското општество, правните експерти и организаторите на протести, МВР и полицијата се под значително политичко влијание. Постои општо согласување дека полициските сили се масовно политизирани, особено на повисоките позиции. Како резултат на тоа, полицијата е селективна, т.е. по стриктна кога се во прашање антивладини протести. Од друга страна, полицијата е пасивна кога станува збор за провладини собири. Кога протестите се насочени кон опозицијата, полицијата не постапува соодветно, како што тоа е случај со протестот против опозициската Општина Центар. Овој конкретен случај беше издвоен

⁵⁴ Платформа „Лекари за живот“ од Австрија (1988), параграф 32, цитиран во Насоките за слободата на мирно собирање на ОБСЕ/ОДИХР и Венецијанската комисија (2010), Второ издание, стр.75

⁵⁵ Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и Комисијата за демократија преку правото на Советот на Европа (Венецијанската комисија): Насоки за слободата на мирно собирање (2-ро издание), 2010

како пример за селективно делување на полицијата од страна на мнозинството интервјуирани.⁵⁶ Како што беше наведено, се смета дека поволниот третман на антиопозициските протести се должи на тоа што тие добиваат некаков вид на поддршка од страна на високо рангирани функционери на владата. Овие наводи добија своевидна потврда во 2015 година со објавувањето на прислушкуваните материјали од телефонските разговори од страна на опозицијата, каде што премиерот ги поттикнува протестите и насилството пред Општина Центар.⁵⁷ За овој случај Европската комисија забележа во својот Извештај за напредокот во 2014 година дека „недостасуваше соодветна реакција од страна на властите по нападите и вандализмот врз просториите на општина Центар“.⁵⁸ До сега, и покрај тоа што постои видео запис од настанот на кој јасно се гледаат лицата на оние кои го уништуваат имотот, ниту полицијата ниту јавниот обвинител не ги идентификуваше, приведе или обвини сторителите.⁵⁹

Прекумерна употреба на сила

Според нашата анализа, а тоа е издвоено и од речиси сите интервјуирани, несразмерната и неселективната употреба на сила од страна на полицијата е еден од најголемите предизвици за слободното остварување на СНС. Овој наод е потврден од страна на организациите за човекови права и релевантните национални и меѓународни институции. Попрецизно, несразмерната употреба на сила од страна на полицијата беше забележана за време на протестите од 5-ти мај, протестите во Ѓорче Петров, како и за време на актуелната Шарена револуција.

Во извештајот за 2015 година, Народниот правобранител констатираше „зголемена полициска бруталност во споредба со 2014 година, каде што еден од покарактеристичните примери е јавниот протест на граѓаните пред Владата во мај 2015 година.“⁶⁰ По одржувањето на протестите, екипа на Народниот правобранител ги посети приведените во полициските станици и визуелно констатираше повреди меѓу уапсените. Уапсените лица се жалеа на полициската бруталност при апсењата, но немаа примедби за третманот во полициските станици.⁶¹

Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија исто така нотираше прекумерна употреба на сила при растурањето на протестите од 5-ти мај. Комитетот истакна дека „припадниците на полицијата не ја ограничија употребата на сила само кон агресивните протестанти туку ги клоцаа и газеа сите протестанти, од кои некои си седеа мирно на земјата со кренати раце.“ Овие активности од страна на полицијата претставуваат кршење на меѓународните стандарди за човекови права. Според Европскиот суд за човекови права, „поединец не престанува да го ужива правото на мирно собирање како резултат на спорадично насилство или друг казнив акт сторен од страна на други во текот на

⁵⁶ Иако овој протест се случи во 2013, многумина го памтат како пример на селективен третман од страна на властите и често пати беше споменуван во интервјуата. Во овој случај, граѓанската иницијатива „Веритас“, наводно поддржана од владеачката партија, организираше протести пред општинските простории. Голема група на протестанти насилно влезе во дворот кршејќи ја оградата, започна да ги крши прозорците, им се закануваа на советниците и се обидоа да влезат во просториите. Само во тој момент полицијата, која беше малубројна, неопремена и неподготвена, интервенираше и спречи поголем инцидент. Повеќе во тв-прилогот „Тензии пред општина Центар – две лица повредени“ на <http://24vesti.mk/tenzii-pred-opshtina-centar-povtorno-iskrsheni-stakla>

⁵⁷ „Дојче веле“ (на македонски), МВР ги бара лицата кои ја демолираа општина Центар <http://goo.gl/bw8MRr>

⁵⁸ Европска комисија, Извештај за напредокот на поранешната Југословенска Република Македонија во 2014, COM(2014)700 од 8.10.2014, стр.7

⁵⁹ A1ON, видео: Протестантите се обидоа насилно да влезат во општината, , <http://a1on.mk/wordpress/archives/161383>

⁶⁰ Народен правобранител на Република Македонија, Годишен извештај за нивото на почитување, унапредување и заштита на човековите права за 2015 година, Скопје, март 2016, стр. 22

⁶¹ Ибид.

демонстрациите, доколку поединецот за кого станува збор останува мирољубив во неговите или нејзините сопствени намери и однесување.⁶²

Треба да се напомене дека една третина од интервјуираните нагласија дека прекумерната употреба на сила од страна на полицијата не се случува на секој протест, но кога се случува таа е непропорционална. За овие случаи е на широко известувано и тие привлекоа големо внимание, со што негативно влијаеја на перцепцијата во однос на слободното користење на СНС.

„Полицијата употреби оклопни возила со поставени митралези и тоа е многу вознемирувачко. Наместо редовна полиција, секогаш се присутни специјалните единици кои се со тешка опрема и тоа на некој начин претставува акт на агресија и застрашување“ (интервјуиран претставник на ОГО, април 2016).

Одговорност

Иако беше потврдено дека во некои случаи постоела евидентна употреба на несразмерна сила против протестантите, ова не беше соодветно санкционирано и полицајците кои ги злоупотребиле нивните овластувања не сносеа одговорност за тоа. Комитетот за човекови права, изразувајќи загриженост за известувањата дека на 5-ти мај 2015 година полицијата прибегнала кон прекумерно насилство кон демонстрантите и новинарите, препорача државните институции ефективно да ги истражат сите обвинувања за полициско насилство.⁶³ Според годишниот извештај на Народниот правобранител, „за овој настан, Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди (СВКПС) одговорил дека приведувањето, затворањето и апсењето на лица било во согласност со Законот за полиција и со Законот за кривична постапка, без да се осврне/направи било каква референца за бруталноста на членовите на Единицата за брзо распоредување и јавен ред“.⁶⁴ Покрај тоа, ниту еден од интервјуираните не беше во можност да посочи конкретен случај каде полицаец е дисциплински или пак кривично казнет за прекумерна употреба на сила за време на собирањето или пак за други повреди на СНС.

Според интервјуираните правни експерти, активисти за човекови права и академици, постои сериозен недостаток на ефикасна контрола врз полицијата, а механизмите за одговорност не функционираат. СВКПС не е независен и ефикасен, особено кога станува збор за прекумерна употреба на сила. Мнозинството правни експерти кои беа интервјуирани наведоа дека правната рамка која се однесува на одговорноста на полицијата е главно соодветна, но имплементацијата има недостатоци поради вмешувањето на политиката и влијанието врз работата на СВКПС. Исто така беше забележано дека потфрлањето на полицијата во заштитата на човековите права за време на протестите е резултат на недоволната сензитивизираност на полицијата и недостатокот на континуирана обука и образование.

Неефикасноста на внатрешната контрола исто така беше разоткриена кога новинарите се пожалија на однесувањето на полицијата. Кога полицијата ги одзеде снимките од медиумските екипи кои ја

⁶² Европски суд за човекови права, Зилиберберг против Молдова, апликација Бр. 61821/00 (2004), како што е цитирана од Советот за човекови права (2012). Извештај на Специјалниот известувач за правата на слобода на мирно собирање и на здружување. Маина Киан. А/НRC/20/27. Стр. 8

⁶³ Комитет за човекови права на ОН (КЧП), Заклучни согледувања за третиот периодичен извештај на поранешната Југословенска Република Македонија, 17 август 2015, ССР/С/МКД/СО/3, достапен на: <http://www.refworld.org/docid/5645a4024.html>, параграф 19, стр.6

⁶⁴ Народен правобранител на Република Македонија, Годишен извештај за нивото на почитување, унапредување и заштита на човековите права за 2015 година, Скопје, март 2016, стр.22

следеа полициската акцијата за време на протестите во Горче Петров, новинарите поднесоа пријави. Во рок од 24 часа добија одговор дека нема докази дека таков инцидент се случил и дека сите 34 полицајци биле интервјуирани и ги негирале обвинувањата.⁶⁵ Слично на тоа, при полициската интервенција за време на протестите во април 2016, еден новинар беше удрен од страна на полицаец.⁶⁶ Иако постои видео запис од настанот, се уште не е покрената никаква официјална истрага.

Граѓаните не веруваат дека нивните права би биле заштитени дури и да поднесат жалба, така што не го користат овој механизам. По протестите од 5-ти мај, 8 лица пријавиле прекумерна употреба на сила од страна на полицијата до Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија, но не сакале да поднесат официјална жалба поради недовербата во институциите и стравот дека таквите процедури можат да им наштетат ним или на нивните семејства.⁶⁷

Покрај тоа, беше укажано дека надворешниот надзор на полицијата исто така не функционира. Релевантните институции како што се Парламентот и Јавниот обвинител не иницираат истраги или други соодветни постапки. Јавниот обвинител повеќе од една година не одговара на барањето за кривично гонење на полицајците кои влегоа во јавната библиотека и ги малтретираа студентите за време на протестите од 5-ти мај.⁶⁸

Видео записи

Снимањето со камера на јавните собири е регулирано и дозволено со закон. Собирите можат да бидат снимани доколку постои закана за животот, здравјето и имотот,⁶⁹ или со цел да се обезбеди снимен материјал за начинот на кој се спроведени акциите на полицијата.⁷⁰ Во првиот случај, законот не ја обврзува полицијата да го најави снимањето, и снимените материјали полицијата ги чува шест месеци и потоа ги уништува, освен ако се користат како доказ во прекршочна или кривична постапка. Во вториот случај, полицаецот треба да го најави снимањето освен ако најавата не ја спречува или попречува полициската акција. Покрај тоа, важно да се напомене дека со последните амандмани на законот од мај 2016 година, времето на чување на снимените материјали е намалено од 6 месеци на 45 денови.

Во македонскиот контекст, снимањето на јавните собири стана спорно прашање. Најголемиот број од интервјуираните се согласија дека снимањето на собирите само по себе не претставува проблем, но изразија сериозна загриженост за тоа како се чува снимениот материјал и како се користи од страна на полицијата. Еден поранешен вработен во МВР изјави дека е нормална пракса да се снимаат полициски акции, но во случајот на Македонија тоа е претерано. Претставникот на медиумите како и организаторите на протестите кои ги интервјуираа нагласија дека снимките понекогаш им се даваат на медиумите и потоа се злоупотребени за етикетирање и дискредитирање на протестантите, особено на оние кои работат во јавната администрација. Во оваа смисла, КЧП јасно изјавува дека

⁶⁵ Фокус, МВР ги отфрли обвинувањата на новинарите, <http://fokus.mk/mvr-ja-otfrli-pretstavkata-na-novinarite-na-koi-im-bea-brisheni-snimkite/>

⁶⁶ Плусинфо, Новинарот Горан Наумовски удрен од полицијата, <http://plusinfo.mk/vest/66342/kako-podmolno-e-udren-novinarot-na-plusinfo-goran-naumovski-video->

⁶⁷ Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, Двомесечен извештај за човековите права во Македонија, април-мај 2015, Скопје, јуни 2015

⁶⁸ А1ОН, видео: Чадиева: Зошто Зврлевски не постапува по кривичната пријава за насилно влегување на единицата за брзо распоредување во библиотеката „Браќа Миладиновци ?“, http://a1on.mk/wordpress/archives/611158?utm_source=dlvr.it&utm_medium=facebook

⁶⁹ Член 65, Закон за полиција („Службен весник на Република Македонија“, бр. 114/2006, 6/2009, 145/2012, 41/2014, 33/2015 and 31/2016)

⁷⁰ Член 93а, Закон за полиција

„(с)нимањето на учесници на мирни собири во контекст и на начин кој заплашува или вознемирува претставува недозволиво мешање во овие права.“⁷¹

Дополнителна поента која се однесува на снимките и нивното користење во македонскиот контекст беше наведена во интервјутото од страна на еден од правните експерти. Додека се дискутира дека видео снимките обично се користат да документираат помали прекршоци на протестантите, постои очигледен дисбаланс во однос на средствата кои се издвоени за истражување на потешките дела. Како што таа истакна, ова е проблематично бидејќи води кон неразумни парични казни.

„Еден правен систем и казнената политика треба да бидат разумни и конзистентни. Тоа создава дисбаланс во правниот систем и во дистрибуцијата на правдата бидејќи на една страна тешките кривични дела не се казнети, додека од друга страна протестантите се ригорозно казнети врз основа на овие снимки.“

КРИМИНАЛИЗАЦИЈА

Трендот на криминализација на протестите е релативно нов во македонскиот контекст. Тоа стана особено релевантно во последните две години кога се забележува покачување на бројот на општествени протести кои ги таргетираа властите, што беше проследено со зголемување на бројот на прекршочни и кривични пријави и казни за учесниците во протестите.

Во контекст на интензивни протести, каде слободното користење на СНС е тестирано на секојдневна база, судството има значајна улога во заштитата на правата на граѓаните на начин кој е правичен и непристрасен. Сепак, еден од нашите најважни наоди во областа на криминализацијата на протестите беше дека јавниот обвинител и судовите се селективни во поглед на изборот на случаите кои ќе ги преземат и против кои ќе пресудат. Според интервјуираните, со обвиненијата и казните на антивладините протестанти тие демонстрираат ефикасност и ефективност која сомнително недостига кога станува збор за провладините протести, но и за наводните кривични дела сторени од страна на високи политички фигури. Нееднаквото спроведување на правдата, како што тоа беше нагласено од страна на интервјуираните, потекнува во политизацијата на судството – став кој е потврден и од страна на меѓународните експерти и тела.⁷² Како што тоа беше случај со делувањето на полицијата, големо мнозинство од интервјуираните истакнаа дека јавниот обвинител и судството се под притисок на власта да подигнат обвиненија и остро да ги казнат учесниците на протестите. КЧП нагласува дека „(н)икој не може да биде субјект на арбитражно апсење или затворање. Во контекст на собираите ова има особено значење за криминализацијата на собираите и искажувањето на различни ставови.“⁷³

⁷¹ Совет за човекови права на ОН, Заеднички извештај на Специјалниот известител за правата на слобода на мирни собирања и на здружување и на Специјалниот известител за вонсудска, групна или арбитражна егзекуција на правилното менаџирање на собираите, 4 февруари 2016, А/НRC/31/66, достапен на: <http://www.refworld.org/docid/575135464.html>, параграф 76

⁷² Политичкото влијание во судството и јавното обвинителство беше нотирано од страна на меѓународните експерти во „поранешната Југословенска Република Македонија: Препораки на висока експертска група за системски прашања поврзани со владеењето на правото кои се однесуваат на комуникациските прислушкувања објавени пролета 2015 година (извештајот на Прибе), достапен на: http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf. Комитет на човекови права на ОН (КЧП), Завршни согледувања на третиот периодичен извештај на поранешната Југословенска Република Македонија, 17 август 2015, ССРР/С/МКД/СО/3, достапен на: <http://www.refworld.org/docid/5645a4024.html>

⁷³ Совет за човекови права на ОН, Заеднички извештај на Специјалниот известувач на ОН за правата на слобода на мирни собирања и здружувања и на Специјалниот известител за вонсудска, групна или арбитражна егзекуција на правилното менаџирање на собираите, 4 февруари 2016, А/НRC/31/66, достапен на: <http://www.refworld.org/docid/575135464.html>

Основата за кривичните пријави против протестантите, како што е истакнато во првиот дел од овој извештај, е „учеството во толпа што ќе спречи службено лице во вршење на службено дејствие“⁷⁴ и „учество во толпа што ќе изврши кривично дело“.⁷⁵ Во однос на ова, Извештајот на Европската комисија за Македонија за 2015 година наведува дека „се чини дека постои зголемено потпирање на кривичното дело „учество во толпа што ќе изврши кривично дело“. Оваа широка одредба е отворена за интерпретации кои ја попречуваат слободата на собирање, бидејќи државата има обврска да го штити мнозинството од мирољубиви демонстранти наместо да ги инкриминира.“⁷⁶

Во сите случаи кога јавното обвинителство покренало кривично обвинение против протестантите, бил побаран и притвор. Во случаите поврзани со протестите одржани во 2014 и 2015 година кои беа предмет на нашата анализа, судовите, без исклучок, ги одобриле сите барања. За време на интервјуата беше нагласено дека судовите премногу лесно ја изрекуваат оваа мерка, дури и кога се на располагање многу посоодветни алтернативи. Правните експерти кои ги интервјуираа укажаа на тоа дека кривичните дела за кои се товарат протестантите се сметаат за помали, што значи дека други мерки како што се куќен притвор и ограничување на движењето се посоодветни и можат и би требало да бидат изречени од судовите, наместо мерката притвор. Во оваа смисла, Комитетот за човекови права „препорачува дека државите би требало секогаш да се определат за алтернативите на притворот во случаите во кои се инволвирани поединци кои не претставуваат ризик на јавната безбедност и да го препознаат влијанието кое примената на кривичните закони против демонстрантите го има врз нивната обврска да го олеснат остварувањето на правото на мирно собирање.“⁷⁷ Што е уште поважно, мнозинството од интервјуираните сметаат дека кривичните обвиненија, вклучувајќи го и притворот пред судење, се искористени за заплашување на протестантите. Дел од нив додадоа дека тие не се изречени само со намера да ги казнат наводните извршители, туку и намерно за да се создаде негативна слика во јавноста за протестите и нивните учесниците.

Мнозинството од интервјуираните сметаат дека за време на траењето на притворот до судењето, на притворените лица не им се прекршени правата согласно националното законодавство и меѓународните стандарди. Сепак, тие исто така сметаат дека притворот е искористен да се изврши притисок врз обвинетите да се изјаснат за виновни. Иако не може со сигурност да се утврди дали и до кој степен притворот и крајно лошите услови во затворските установи придонесуваат за тоа осомничените да ја прифатат вината, индикативно е тоа што во најголемиот број од случаите осомничените се изјасниле за виновни, иако повеќето од нив на почетокот негирале дека направиле нешто погрешно.

Додека повеќето од обвинетите во 2014 и 2015 година беа држени во притвор пред судењето, за оние што се судени во 2016 година судот ги одби барањата на јавниот обвинител за притвор и наместо тоа се определи за мерката куќен притвор.⁷⁸ Ова би можело да се смета за подобрување на праксата на судот; сепак, сомнежите за селективниот третман на протестантите останува. На пример, додека три лица прифатија да се изјаснат за виновни и добија условни казни, куќниот притвор на

⁷⁴ Член 384, Кривичен законик

⁷⁵ Член 385, Кривичен законик

⁷⁶ Европска комисија, поранешна Југословенска Република Македонија Извештај за 2015 година, SWD(2015) 212 final of 10.11.2015

⁷⁷ Комитет за човекови права на ОН (КЧП), Заклучни согледувања за третиот периодичен извештај на поранешната Југословенска Република Македонија, 17 август 2015, CCPR/C/MKD/CO/3, достапен на: <http://www.refworld.org/docid/5645a4024.html>, параграф 19, стр.6

⁷⁸ ВЕСТИ.МК: Куќен притвор за Савевски и Куновски, <http://vesti.mk/read/news/8878020/3193245/kukjen-pritvor-i-odzemanje-pasosh-za-slavevski-i-kunovski>

другите двајца континуирано е продолжуван заради процедурални прашања покренати од обвинителот.⁷⁹

Исто така констатиравме дека учесниците во протестите не се запознаени со своите права за време на собирањето и во кривичните постапки. Еден од интервјуираните дури тврдеше дека на судството му недостасува соодветно знаење за СНС во националното законодавство и особено за меѓународните инструменти за нејзината заштита.

Генералната оценка е дека криминализацијата на протестите влијае негативно врз слободното остварување на СНС. Повеќето од интервјуираните напоменаа дека обвиненијата подигнати против протестантите создаваат опресивна и одмаздничка атмосфера, која резултира со тоа што граѓаните се чувствуваат обесхрабени да учествуваат на протестите, особено во помалите урбани и руралните заедници. Од друга страна, дел од интервјуираните сметаат дека лошиот третман на протестантите во кривичниот систем може да делува и многу мотивирачки за продолжување на протестите против недемократските практики во земјата воопшто.

КЛУЧНИ НАОДИ

Правната рамка за слободно здружување и собирање во Република Македонија е релативно сеопфатна и либерална. Уставот го гарантира правото на јавно собирање без претходна најава и посебна дозвола, и дозволува ограничувања само во ситуација на вонредна состојба и војна. Посебното законодавство кое ја дава правната рамка за користење на правото е донесено во 1995 година и е дополнувано неколку пати во изминатите години. Општа оценка е дека пречките за остварувањето на правото на слобода на здружување и собирање немаат свој корен во правната рамка, туку повеќе во тоа како законодавството се применува во праксата. Покрај тоа, и општите тенденции на опаѓање на демократските процеси во земјата и политизацијата на институциите го попречуваат користењето на слободата на здружување и собирање.

Според насоките на ОБСЕ/ОДИХР и Венецијанската комисија, државата има позитивна обврска да презема разумни и соодветни мерки за да овозможи одржување на мирни собири, без притоа учесниците да се плашат од физичко насилство. Врз основа на нашите наоди, не може да се каже дека Македонија ја исполнува оваа обврска.

ЗАКОНОДАВНАТА И ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА РАМКА

Иако Уставот е либерален во својата дефиниција на правото на СНС, посебното законодавство наметнува одредени ограничувања и вклучува широки формулации кои можат да доведат до произволно применување на правилата и селективен третман.

Законот за јавните собири ги признава за јавни собири само собирањата на кои присуствуваат повеќе од 20 учесници. Во контекст во која властите го толкуваат законот рестриктивно, ова може да ја ограничи заштитата на ова право. Понатаму, според ЗЈС, најавата за планираниот собир, иако не е задолжителна, треба да содржи информации за целта за која се одржува собирот и за мерките кои се

⁷⁹Independent.mk, Кривичниот суд го продолжи кривичниот притвор за членовите на левица, <http://www.independent.mk/articles/32404/Criminal+Court+Extends+Levica+Party+Members'+House+Arrest>

преземени за организирање на безбедност на собирот, што е вон барањата за доставени информации според меѓународните стандарди. Законот наложува бројни обврски за организаторите на протестите за обезбедување на сигурност и безбедност. Од нив се бара не само да создадат и одржат услови за заштита на правата на граѓаните, нормален тек на сообраќајот, снабдувањето на населението со лекови, храна и слични итни намирници, туку исто така и да ги почитуваат обврските кои произлегуваат од меѓународните договори. Организаторите се сметаат за одговорни доколку не се почитуваат овие правила и одговараат за било која штета која може да настане, што повторно е во спротивност со меѓународните стандарди. Овие одредби водат до ситуации каде дури и кога протестот има организатори, тие не се идентификуваат пред јавноста или полицијата со цел да ја избегнат одговорноста.

Овластувањата што им се дадени на полициските сили и кои дозволуваат користење на различни средства на принуда се широко дефинирани во Законот за полиција. Иако Законот за полиција пропишува дека тие треба да се користат како последно средство, при што треба да се почитуваат човековите права, недостига попрецизна регулација, меѓу која и подзаконски акти, за условите и за процедурите за употребата на сила.

Главниот недостаток идентификуван во институционалната рамка е ограничениот внатрешен и надворешен надзор на полицијата и на кривичниот судски систем. Со исклучок на работата на Народниот правобранител, постои сериозен недостаток на делување од страна на другите институции кога станува збор за одговорноста за ограничување на користењето на правото на СНС.

ДЕЛУВАЊЕ НА ПОЛИЦИЈАТА НА ПРОТЕСТИТЕ И КРИМИНАЛИЗАЦИЈАТА

Главните пречки поврзани со слободата на собирање кои ги идентификувавме во земјата се делувањето на полицијата за време на собирите и криминализацијата на протестите. Нашето истражување откри дека државата не успеала да ја исполни својата позитивна обврска да преземе разумни и соодветни мерки за да овозможи одржување на мирни собири без притоа учесниците да се плашат од физичко насилство.

Делувањето на полицијата на протестите беше идентификувано како проблем кој на различни начини го попречува користењето на СНС. Дополнителните ограничувања на правото, насилното растурање на протестите, масовните апсења и прекумерната употреба на сила од страна на полицијата се воочени како главни причини кои фрлаат сомнеж за тоа дали државата го почитува ова право во целост и дали ги исполнува меѓународните обврски за овозможување мирни собири. Ова особено е проблематично бидејќи недостасуваат соодветни мерки за одговорност на полициските сили при пречекорување на нивните овластувања.

Ограничувањето на локациите од страна на полицијата е една од најчестите повреди на СНС идентификувана со нашата анализа на собирите. Повисоките ешалони на полицијата особено се сметаат за политизирани, што резултира со тоа што полицијата е пристрасна и попустлива кон провладините собири. Забележано е дека кога полицијата користи сила, тоа е несразмерно и неселективно и ова се смета за еден од главните предизвици за слободното остварување на СНС. На ваквите активности на полицијата се гледа како на акти на агресија и заплашување кои негативно влијаат на перцепцијата за можноста за слободно користење на СНС. Случаите на прекумерна употреба на сила против протестантите не се соодветно санкционирани и полицајците кои ги злоупотребиле овластувањата не сноселе одговорност. Ова дополнително придонесува за создавање на атмосфера на непочитување на човековите права на протестантите, вклучувајќи го и самото право на СНС. Снимките од протестите се искористени како средство за клеветење на протестантите во

медиумите, но исто така и за нивно заплашување со одмазда, особено кога станува збор за вработените во јавните институции и претпријатија.

Криминализацијата на протестите претставува една од главните пречки при организацијата и учеството на јавните собири. Против антивладините протестанти се поднесуваат кривични обвиненија и судовите премногу често определуваат мерка притвор пред судењето. Постои селективна примена на правото која е резултат на политичките влијанија во правосудниот систем. Сето тоа заедно се смета за мерка на заплашување на протестантите и за обесхрабрување на протестите. Сепак, од неодамна се забележува промена во начинот на кој протестантите и граѓаните реагираат на овие заплашувања, при што на нив се почесто се гледа како на нешто што ја зголемува мотивацијата на протестантите.

ДРУГИ ИДЕНТИФИКУВАНИ ПРЕДИЗВИЦИ

Врз основа на наодите од истражувањето, заклучивме дека климата за слободата на здружување и собирање не е овозможувачка и дека практичните импликации на ЗЈС создаваат пречки при остварувањето на правото.

Има сознанија дека вработените во јавните институции и претпријатија се под закана од казни за учество во антивладини протести или за неучество на провладините собири. Давателите на услуги исто така се обесхрабрани да даваат услуги на учесниците во антивладините протести. Голем дел од медиумите негативно ги прикажуваат антивладините протести и оние кои учествуваат во нив. Сето ова создава опресивна атмосфера во која остварувањето на правото станува комплицирано за граѓаните.

ЗЈС им наметнува обврски на организаторите кои се премногу широко дефинирани и до одреден степен се неразумни, со што се остава простор за произволни одлуки при одлучувањето дали се прекршени обврските на организаторот. Ова создава правна несигурност и претставува дополнителна пречка за слободното остварување на СНС.

ПРЕПОРАКИ

ЗАКОНОДАВНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Законодавецот треба да ја ревидира утврдената квота од 20 учесници за собирите да се сметаат за јавни собири и да ги уживаат правата кои се предвидени со терминот.

ЗЈС треба да биде изменет за да се намалат бараните информации за најава на собирот и да останат само основните информации за собирот, како што се датумот, времето, локацијата и очекуваното времетраење. Обврските наметнати на организаторите треба да бидат сведени на минимум. Одредбите за одговорноста треба да се изменат во согласност со меѓународните стандарди.

Потребни се подетални одредби во Законот за полиција, вклучувајќи и подзаконски акти, за да се регулираат условите и процедурите за употреба на сила. Понатаму, би требало да се разгледа дали сите средства за принуда кои и се на располагање на полицијата согласно постоечкото законодавство се соодветни за едно демократско општество.

Механизмите за внатрешен и надворешен надзор на институциите вклучени во заштитата на правото на СНС треба да бидат максимално искористени.

НАДМИНУВАЊЕ НА ПРЕДИЗВИЦИТЕ ПРИ ЗАШТИТА НА ПРАВОТО НА СНС

Создавањето атмосфера на правна сигурност, непристрасни институции и медиуми и слободни граѓани во овој момент е долгорочна цел за демократски развој на општеството. Тоа се условите кои треба да се исполнат за да се создаде поволна клима на СНС. Мерките кои треба да бидат преземени во оваа насока вклучуваат подигнување на свеста и развој на капацитетите на медиумите и на институциите.

Во исто време, граѓаните треба да бидат образувани за нивните права, кои се најдобрите начини тие да бидат остварени и како да се бара одговорност кога нивните права се ограничени. Оваа улога во подигнување на свеста на граѓаните треба да биде преземена од страна на државата, како и од ОГО и бранителите на човековите права.

Препорачаните законодавни промени треба да создадат основа за соодветна улога на организаторите на собираите во одржувањето на редот и мирот и да ги охрабрат да се идентификуваат како такви.

ПОСТАВУВАЊЕ ГРАНИЦИ НА ДЕЛУВАЊЕТО НА ПОЛИЦИЈАТА И НА КРИМИНАЛИЗАЦИЈАТА

Иако правната рамка која се однесува на делувањето на полицијата на протестите и криминализацијата е релативно адекватна, предизвиците произлегуваат од начинот на кој таа се применува во праксата. Оттаму, активностите треба да бидат насочени кон развивање на капацитетите на полицијата и на органите на кривичниот правосуден систем за адекватна и недискриминаторска примена на законодавството.

Безбедносните процени спроведени од страна на полицијата треба да бидат балансираани со правото на граѓаните да се собираат и да го изразуваат нивното мислење на место што тие го сметаат за адекватно.

Полицијата треба да добро да ја познава законската рамка и ограничувањата што таа ги предвидува. Образованието и обуката на полицијата, особено сензитивизирањето за специфичните механизми за заштита на човековите права за време на големи собири, треба да бидат континуирани и отворени за учество на ОГО. Полициските сили исто така треба да развијат вештини за ненасилно разрешување на конфликти.

МВР треба да ги зајакне своите капацитети за внатрешна контрола на активностите на припадниците на полициските сили, особено во случаите на (прекумерна) употреба на сила.

Треба да се воведат надворешен независен механизам за надзор на полицијата, кој би вклучувал и недржавни актери, со цел да се осигура дека властите задолжени за спроведување на законите, а кои го кршат правото на слобода на собирање, лично и целосно ќе сносат одговорност за тие повреди. Во оваа мисла, командната одговорност мора да биде запазена.

Треба да се воведат стриктни насоки за снимање и користењето на снимените материјали на собираите, со што би се осигурало дека тие нема да бидат злоупотребени.

Што се однесува до криминализацијата на протестите, препорачуваме да се преземат активности кои ќе обезбедат притворот да се користи само како крајно средство и тоа за поединци кои се определени како опасност за јавната безбедност.

Треба да се воведат механизми кои ќе обезбедат баланс помеѓу имплементацијата на кривичното законодавство и наметнувањето на кривична одговорност против протестантите и користењето на правото на мирно собирање. Овие активности и механизми би можеле да вклучуваат развивање на посебни упатства за имплементација на мерките на притвор во однос на обвинетите протестанти, со што би се подигнало нивото на знаење и на свеста на судиите во однос на правото на слобода на собирање. Развојот на овој систем би требало да биде дел од севкупните напори да се зголеми довербата во правосудниот систем.

ЛИТЕРАТУРА

Меѓународни инструменти

- Совет на Европа, Конвенција за заштита на човековите права и фундаментални слободи (Европска конвенција за човековите права), CETS No.005
- Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и Комисијата на Советот на Европа за демократизација преку право (Венецијанска комисија): Насоки за слобода на јавно собирање (2-ро издание), 2010
- Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), Документ од Состанокот во Копенхаген на Конференцијата за хуманата димензија на КЕБС, 29 јуни 1990
- Генерално собрание на ОН, Резолуција на Советот за човекови права 25/38, 11 април 2014, A/HRC/RES/25/38
- Генерално собрание на ОН, Меѓународна конвенција за граѓански и политички права, 16 декември 1996, Обединети нации, Серија на Договори, вол. 999
- Генерално собрание на ОН, Универзална декларација за човековите права, 10 декември 1948, 217 А (III)

Меѓународни извештаи

- Европска комисија, Извештај на напредокот на поранешната Југословенска Република Македонија, COM (2014)700 конечна од 8.10.2014
- Европска комисија, Извештај за поранешната Југословенска Република Македонија за 2015, SWD (2015) 212 конечна од 10.11.2015
- Европска комисија, поранешна Југословенска Република Македонија: Препораки ан високата експертска група за прашањата на системското владеење на правото поврзани со комуникациските прислушкувања објавени пролетта 2015 (Извештајот на Прибе), достапен на: http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf
- Мисијата за набљудување на изборите на Канцеларијата за демократски институции и човекови права на ОБСЕ, поранешна Југословенска Република Македонија, Предвремени парламентарни избори, 5 јуни 2016; Привремен извештај 2: 20 април – 11 мај 2016, 13 мај 2016, достапен на: <http://www.osce.org/odihr/elections/fyrom/240061?download=true>
- Комитет за човекови права на ОН (КЧП), Заклучни согледувања на третиот периодичен извештај на поранешната Југословенска Република Македонија, 17 август 2015, ССРР/С/МКД/СО/3, достапен на: <http://www.refworld.org/docid/5645a4024.html>
- Совет за човекови права на ОН, Заеднички извештај на Специјалниот известител за правата на слобода на мирни собири и на здружувања и на Специјалниот известител за вонсудски, збирни или произволни остварувања на правилно менаџирање на собири, 4 февруари 2016, A/HRC/31/66, достапен на: <http://www.refworld.org/docid/575135464.html>
- Совет за човекови права на ОН, Извештај на Специјалниот известител за правата на слобода на мирни собири и на здружувања, 24 април 2013, A/HRC/23/3, достапен на: <http://www.refworld.org/docid/51b5c8494.html>
- Совет за човекови права на ОН, Извештај на Специјалниот известител за правата на слобода на мирни собири и на здружување, 21 мај 2012, A/HRC/20/27, достапен на: <http://www.refworld.org/docid/525fad894.html> (посетен на 16 јуни 2016)

Национално законодавство

Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015 and 226/2015)

Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У, бр. 31 – 2006 од 1-ви оември 2006 година („Службен весник на Република Македонија“ бр. 119/2006)

Одлука за формирање на постојани работни тела на Собранието („Службан весник на Република Македонија“ бр. 6/1995)

Одлука за формирање на Постојана анкетна комисија за заштита на човековите слободи и права, од 10-ти април 1992 година („Службен весник на Република Македонија“ бр. 25/1992)

Одлука за користењето на јавни простори на град Скопје („Службен весник на град Скопје“ бр.5/2008)

Закон за полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 114/2006, 6/2009, 145/2012, 41/2014 and 33/2015)

Закон за јавните собири („Службен весник на Република Македонија“ бр. 55/1995, 19/2006, 66/2007 and 152/2015)

Закон за Народниот правобранител („Службен весник на Република Македонија“ бр. 60/2003 и 114/2009)

Национални истражувачки извештаи

Македонците и нивните заедници: Граѓанско учество, активизам и волонтерска работа во Македонија (подготвен)

Извештаи на национални институции/организации

Собрание на Република Македонија, Извештај за работата на Собранието на Република Македонија во периодот 10.05.2014 – 31.12.2014, достапен на: <http://www.sobranie.mk/content/izvestai/2011-2014/IZVESTAJ%202014%2010.05%20-%2031.12.2014.pdf>

Собрание на Република Македонија, Извештај за работата на Собранието на Република Македонија во периодот 1.01.2015 – 31.12.2015, достапен на: <http://www.sobranie.mk/content/izvestai/2011-2014/IZVESTAJ%20ZA%202015%20godina.pdf>

Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, Двомесечен извештај за човековите права во Македонија, април-мај 2015, Скопје, јуни 2015

Народен правобранител на Република Македонија, Годишен извештај за нивото на почитување, унапредување и заштита на човековите права во 2015 година, Скопје, март 2016

Медиумски извештаи

24Вести, Тензии пред општина Центар – две лица повредени <http://24vesti.mk/tenzii-pred-opshtina-centar-povtorno-iskrsheni-stakla>

A1ОН, Видео: Чадиева: Зошто Зврлевски не постапува по кривичната пријава за насилен влез на ЕБР во библиотеката „Браќа Миладиновци“?
http://a1on.mk/wordpress/archives/611158?utm_source=dlvr.it&utm_medium=facebook

A1OH, Видео: Протестантите се обидоа насилно да влезат во општината,
http://a1on.mk/wordpress/archives/611158?utm_source=dlvr.it&utm_medium=facebook

A1OH, Видео: Изјави на членовите на СОНК во врска со притисоците,
<https://www.youtube.com/watch?v=9rpWKAJGYbQ>

Ал Џезаира, Интерактивен преглед на македонскиот најголем скандал со прислукувањето,
<http://interactive.aljazeera.com/ajb/2015/makedonija-bombe/eng/index.html>

Балкан Инсајт, Македонскиот премиер исмеван заради нарекување на своите противници за „секта на измиени мозоци“
<http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-s-gruevski-ridiculed-for-sectism-remarks-05-26-2016>

Дојче Веле (на македонски), МВР ги бара лицата кои ја демолираа општина Центар,
<http://goo.gl/bw8MRr>

Фокус, МВР ги одби жалбите на новинарите,
<http://fokus.mk/mvr-ja-otfrli-pretstavkata-na-novinarite-na-koi-im-bea-brisheni-snimkite/>

Индепендент.мк, Кривичниот суд го продолжи куќниот притвор на членовите на партијата Левица,
<http://www.independent.mk/articles/32404/Criminal+Court+Extends+Levica+Party+Members'+House+Arrest>

Плусинфо, Новинарот Горан Наумовски удрен од полицијата,
<http://plusinfo.mk/vest/66342/kako-podmolno-e-udren-novinarot-na-plusinfo-goran-naumovski-video->

Слободна Европа, Антивладините протести насилно растуруени,
<http://www.slobodnaevropa.mk/a/26997110.html>

Слободна Европа, Судири помеѓу полицијата и протестантите, десетици повредени
<http://www.slobodnaevropa.mk/a/25445985.html>

Слободна Европа, Ѓорче Петров – судири, флеш бомби и 27 уапсени

ВЕСТИ.МК: Куќен притвор за Савевски и Куновски,
<http://vesti.mk/read/news/8878020/3193245/kukjen-pritvor-i-odzemanje-pasosh-za-slavevski-i-kunovski>

АНЕКС 1 – ОПИС НА СОБИРИТЕ

Студентски протести

Кон крајот на 2014 година студентите започнаа студентско движење против контроверзните амандмани на Законот за високото образование, кои продолжија до почетокот на 2015 година. Собирите беа организирани од студентите кои подоцна формираа неформална студентска организација „Студентски пленум“. Протестите подразбираа маршеви кои ги таргетираа Владата, Министерството за образование и Парламентот и собраа по десетина илјади луѓе на секој протест. Исто така беа организирани статични собири во форма на окупирање на три кампуси на државниот универзитет во Скопје, кои траеја 17 денови. Тоа беше прво окупирање на кое студентите ја бојкотираа наставата, остануваа во просториите на универзитетот и го организираа кампусот. За време на окупацијата немаше вмешување од страна на полицијата, но врз студентите од разни страни беа вршени директни или индиректни притисоци. Членовите на „Студентскиот пленум“ кои ги интервјуираа информираа за поплаките од нивните колеги кои добивале закани дека ќе ги изгубат местата во студентските домови доколку учествуваат на протестите. Исто така треба да се забележи дека една од главните стратегии за дискредитирање на овие протести беше користењето на поголемиот дел од медиумите, но исто така и од страна на владините претставници вклучувајќи го премиерот, кои континуирано тврдеа дека протестите се организирани од страна на опозициските партии.

Средношколците се исто така група која беше многу активна во користењето на правото на слобода на собирање. Слично како и студентите, тие протестираа против образовните политики за државни испити и надворешно тестирање. Беа реализирани преку 20 собири, вклучувајќи маршеви во шест различни градови како и едномесечен бојкот на наставата за време на нивното кампирање пред Министерството за образование. Исто така беа регистрирани различни видови на притисоци врз учесниците да не учествуваат на протестите. Директорите и професорите им се закануваа на учениците со дисциплински мерки, додека потешките случаи вклучуваа заклучување на школските врати и не дозволување на учениците да ги напуштат училиштата. Во врска со овие притисоци учениците доставија жалби до канцеларијата на Народниот правобранител. Во рамките на своите овластувања, Народниот правобранител постапи по жалбите и побара од училиштата да ги почитуваат правата на учениците, укажувајќи дека било каков вид на ограничување, закана или притисок е неприфатлив. Покрај тоа, тој додаде дека овие повреди на правата се во спротивност со законите, како и со ратификуваните меѓународни договори.

Работничките протести

Студентите не беа единствената група која беше под притисок да не организира или учествува на протести. Независниот синдикат за образование, наука и култура (СОНК) кој ги собира и претставува работниците во образованието ширум земјата, организираше протест во Скопје на 1 август 2014 година. Од нив дознавме дека за време на подготовките на протестот многумина од нив биле под притисок од нивните претпоставени, директно или пак преку членовите на нивните семејства, да не учествуваат. Заканите кои ги добивале вклучувале дисциплински казни, но и намалување на платите, додека транспортните компании одбивале да ги превезуваат до главниот град, а пак во одредени случаи полицијата ги легитимирала кога влегувале во автобусите.

Стечајците од јавните претпријатија се соочија со поинакви предизвици додека го користеа нивното право на слобода на собирање. Оваа социјално ранлива група организираше најмалку осум протести во 2014 година и нивните јавни собири вклучуваа маршеви и протести главно таргетирајќи ги

извршните и законодавните институции. Работниците, како и организациите на граѓанското општество, известија за малтретирање од страна на полицијата.

Протести против плаќањето сметки

Стотици луѓе редовно го користат своето право на слобода на собирање пред регулаторната комисија за енергетика. Повеќе од шеесет пати во текот на изминатите две години, тие се собираат да протестираат против одлуката на регулаторната комисија според која и луѓето кои не го користат парното греење треба да плаќаат одреден паричен надоместок. Со новиот закон за енергетика од 2011 година, од луѓето кои не го користат системот на централно парно греење и побарале да бидат исклучени од мрежата се бара да плаќаат за услугата. Од луѓето кои се надвор од мрежата се бара да плаќаат за општото користење на целата зграда, иако тие не го користат во нивните домови. За време на собирањата немало проблеми и полицијата е присутна во мал број. Барањата на протестантите биле доставени до владата и до регулаторната комисија, но биле игнорирани од обете институции. Протестите продолжуваат секоја сабота пред регулаторната комисија за енергетика и за време на пишувањето на овој извештај.

Во текот на 2014 и 2015 година имало неколку протести кои резултирале со нарушување на јавниот ред и мир во поголем обем. Групи на учесници на овие собири биле насилни и полицијата реагирала со употреба на сила, средства за принуда и апсења по кои следеа судски гонења и пресуди. Овие протести, како особено важни за истражувањето, се накусо опишани овде и наведени во извештајот.

Меѓуетнички тензии

На 19-ти мај 2014 година во општината Ѓорче Петров во Скопје голема група на локално население се собра и одржа протест како реакција на убиството на млад етнички Македонец во соседството, од страна на млад етнички Албанец. Протестите станаа насилни, со уништување на имот по што следеа судири меѓу полицијата и протестантите. Дваесет и седум луѓе беа уапсени, од кои против петмина беа покренати кривични обвиненија за учество во толпа што ќе спречи службено лице во вршење на службено дејствие и беа притворени. Тие, исто така, беа осудени да ја платат штетата која се направи за време на протестите. Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија го следеше протестот и забележа прекумерна употреба на сила од страна на полицијата. Дополнителен проблем беше забележан од страна на три новинари кои беа присилени од страна на полицијата да ги избришат нивните видео снимки. Покрај тоа, еден весник ја обвини полицијата за тепање на нивен новинар, но тврдењата не беа потврдени.

Случајот „Монструм“

Во летото 2014 година, членови на семејствата на група етнички Албанци кои беа судски гонети во таканаречениот случај „Монструм“ за убиството на пет етнички Македонци, организираа серија протести. Протестите беа израз на незадоволство од тоа како судството, и особено Јавното обвинителство, го води случајот. Додека првите два протеста кои се одржаа на крајот на јуни беа мирни и главно вклучуваа членови на семејствата и пријатели на обвинетите, на 4 јули 2014 откако судот ги осуди на казна доживотен затвор, беше организиран голем протест на кој учествуваа околу 1.500 протестанти. Иако на почетокот протестот беше мирен, судирите помеѓу протестантите и полицијата ескалираа. Дваесет и двајца луѓе беа уапсени и за осум беа поднесени кривични пријави за учество во толпа што ќе спречи службено лице во вршење на службено дејствие. Шест лица од таа група беа осудени на три години затвор и двајца беа ослободени. Групата исто така беше осудена да ги плати штетите што се случија за време на насилните протести. Во следните два месеца, беа организирани најмалку уште четири други протести. Иако протестите беа помали, мирни и навремено најавени на властите, полицијата не им дозволи на протестантите да протестираат на саканата локација.

Протестите од 5-ти мај

Протестите од 5-ти мај 2015 година беа спонтано собирање на граѓаните пред Владата и можат да се сметаат за историски случај на протест во земјата во последниве години. Станува збор за протест кој собра преку 10.000 луѓе кои бараа одговорност од владата заради нивното „соучество во обидот да се прикрие кривичната одговорност на припадник на полицијата и член на обезбедувањето на премиерот, за смртта на Мартин Нешковски“. Иако огромното мнозинство од протестантите беа мирни, насилна група испровоцира сериозна полициска интервенција која го сопре протестот и ги растури демонстрантите. Додека го растураше протестот и се пушти во потера по осомничените, полицијата ги бркаше демонстрантите и до еден километар, влегуваше во јавни згради и во јавна библиотека каде студентите се пожалија на полициската бруталност. Четириесет и две лица беа уапсени и врз основа на „учеството во толпа што ќе изврши кривично дело,“ а против осумнаесет од нив беа поднесени кривични пријави. Четиринаесет добија притвори и подоцна, откако ја признаа вината, беа осудени на условни казни, додека тројца беа осудени на казна затвор заради тоа што во минатото сториле кривични дела. Независниот синдикат на новинари и на медиумски работници (ССНМ) реагираше дека новинарите исто така биле жртви на полициска бруталност на овој протест и еден новинар извести дека бил нападна од страна на полицијата и не му било дозволено да снима иако се идентификувал како новинар на задача. Во наредните единаесет денови иницијативата „ПРОТЕСТИРАМ“ организираше мирни протести. Сепак, полицијата постави широк периметар и со кордон околу владината зграда не им дозволи на протестантите да пристапат во нејзина близина.

Камповите

Серијата протести која следеше по 5-ти мај кулминираше со протестот на 17-ти мај 2015 година, организиран од страна на коалиција на ОГО и опозициските политички партии. Според процените, протестот собра повеќе од 40.000 учесници од целата земја. Немаше полициско мешање за време на протестот. По завршувањето на протестот, протестантите организираа камп пред владата, блокирајќи го булеварот пред зградата на владата 60 дена. Следниот ден, на 18-ти мај, главната владеачка партија организираше протест кој потоа го окупираше паркот спроти парламентот со цел „да се заштити демократскиот систем во Македонија“. Кампот заврши после 59 денови. Двата кампа беа повлечени по потпишувањето на договорот од Пржино кој предвидуваше завршување на политичката криза во Македонија. Нема информации за било каква полициска интервенција во двата кампа. И двата кампа за време на нивното функционирање организираа дебати и предавања на членови на ОГО, членови на партиите или на интелектуалци поддржувачи на протестите.

„Шарена револуција“

Иако фокусот на извештајот се јавните собирања во 2014 и 2015 година, протестите што се случија во текот на истражувањето исто така беа анализирани.

Протестите започнаа на 12-ти април 2016 година по одлуката на Претседателот да помилува педесет и шест лица, вклучувајќи ги високо рангираните владини функционери кои беа под истрага од страна на Специјалното јавно обвинителство за корупција и изборна измама. Овие протести еволуираа и се развија во нешто што сега е познато како „Шарената револуција“ – граѓанско движење кое бара владеење на правото, одговорност и слободни и фер избори. Протестите траеја повеќе од 50 денови, речиси секојдневно. Најзначајниот инцидент се случи на 13 април кога група протестанти ја демолираше народната канцеларија на Претседателот на Републиката и кога полицијата реагираше со растурање на целиот протест. Тринаесет лица беа уапсени таа ноќ, од кои единаесет беа притворени дваесет и четири часови и беа пуштени со прекршочни казни. Вкупно пет лица беа обвинети за учество во толпа што ќе изврши кривично дело и им беше изречена мерката домашен притвор. На 26 мај, два дена пред планираниот настан, протестантите од „Шарената револуција“ и најавија на полицијата дека мирни протести ќе бидат одржани пред полициската станица „Беко“ како

знак на протест за поканата на информативни разговори кои полицијата им ги испрати на протестантите. Планираниот собир не се одржа бидејќи полицијата го блокираше патот и ги спречи луѓето да пристапат на местото што претходно го одбраа и најавија, со што го прекрши правото на најавено јавно собирање.

Собирите на „шарената револуција“ се проширија во сите поголеми градови во Македонија. Евидентирани се случаи на полициско вознемирување откако голем број учесници на собирите добиле покани од властите за информативни разговори. По информативните разговори, учесниците добиле прекршочни пријави за фрлање боја кон јавните простории. Ова стана полициска практика во градовите каде што шарената револуција одржуваше собири, особено во Скопје и во Битола. Медиумите исто така играа улога во вршењето притисок врз учесниците, при што некои медиуми им ги објавија даночните пријави на учесниците и ги обвинија дека се учесници и поддржувачи на шарената револуција како странски платеници.

По првиот ден од протестот на групата позната како „Шарена револуција“, друга група се спротивстави на помилувањата, но овој пат само за опозициските политичари. Јавен собир беше организиран од страна на ГДОМ на 13 април 2016 година. Голем број на луѓе од различни градови се собраа пред Собранието, блокирајќи го на тој начин просторот за другите протестанти кои сакаа да ја користат истата рута како и претходниот ден. Полициски кордони на оддалеченост од 150 метри ги раздвоија двете групи. По првиот протест што го организираше во главниот град, ГДОМ организираше собири во други градови низ целата земја. Собирите престанаа на 18 мај и во овој период имаше повеќе од 30 јавни собири на различни локации. За време на собирите барањата беа проширени со инсистирањето да се одржат планираните избори за 5-ти јуни. За време на овие собири не е јавено за било какво мешање на полицијата.

АНЕКС 2 – МЕТОДОЛОШКИ АНЕКС

Ова повеќе државно пилот истражување беше спроведено во пет земји од Западен Балкан: Македонија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Црна Гора и Србија. Главни цели на истражувањето беа да се оцени нивото на усогласеност на националните законодавства за слобода на собирање со релевантните меѓународни стандарди, да се мапираат институциите одговорни за имплементација на СНС и да се идентификуваат главните предизвици за ефикасно користење на СНС. Оваа истражувачка методологија е базирана на квалитативни методи и инструменти кои беа користени од сите истражувачки тимови. Истражувањето беше спроведено во три фази.

Во првата фаза, сите земји спроведоа десктоп истражување кое вклучуваше преглед и анализа на собирањето. Со цел да се анализира правната рамка за слободата на собирање и нејзината усогласеност со меѓународните стандарди беа консултирани националните законодавства, меѓународните договори и националните извештаи до меѓународните тела, како и извештаите на релевантните организации. Овие податоци беа дополнително користени да се оцени севкупната имплементација на законодавството кое се однесува на правото на слобода на собирање и на главните предизвици со кои се соочуваат граѓаните кога во пракса го користат ова право. Во оваа фаза, истражувачките тимови исто така извршија преглед на собирањето организирани во 2014 и 2015 година преку анализа на извештаите на медиумите за јавните собирања и преку барања за Слободен пристап до информации. Целта беше да се идентификуваат најчестите проблеми кои се однесуваат на имплементацијата на законодавството, како и да се определат и понатаму истражуваат конкретни прашања (најмалку по две во секоја земја) кои во пракса имаат најголемо влијание врз слободата на собирање.

Втората фаза од истражувањето вклучуваше три чекори. Најнапред, беа спроведени прелиминарни интервјуа со претставници на граѓанското општество со цел да се разјаснат и утврдат главните проблеми кои се однесуваат на слободата на собирање и нивните специфики, како и подлабоко да се истражат идентификуваните проблеми кои се специфични за земјата. Вториот чекор беше да се подготви прашалник за полу-структурирани интервјуа, врз основа на наодите од прелиминарните интервјуа и десктоп истражувањето. Првиот дел од прашалникот, кој беше користен во сите држави, вклучуваше прашања за главните предизвици, правната рамка и за институционалната поставеност и капацитетите за овозможување СНС, додека вториот дел од прашалникот ги испитуваше проблемите специфични за земјата. Во случаите каде специфичните проблеми се преклопуваа во неколку земји, истражувачките тимови ги користеа истите прашања. Последниот чекор вклучуваше спроведување на прашалниците во сите држави преку интервјуа лице-в-лице со релевантните чинители, како организатори, лидери и учесници на собирањето, членови на организации на граѓанското општество кои ги набљудуваат собирањето, медиумите, претставници на општините, државни агенции, и лица кои биле судски гонети (во прекршочна или кривична постапка) заради учество на собирање.

Покрај тоа, во земјите каде што јавните собирања се одржуваа за времетраењето на истражувањето, истражувачките тимови спроведоа набљудување на собирањето. На овој начин истражувачите имаа можност да соберат податоци од прва рака за практичната имплементација на законодавството и предизвиците со кои се соочуваат организаторите и учесниците кога го остваруваат своето право на слобода на собирање.

Во третата и последна фаза, беше извршена валидација на наодите во сите земји каде што се спроведуваа истражувањето. Истражувачките тимови одржаа состаноци за валидација на наодите со релевантните чинители, каде ги презентираа главните наоди и заклучоците, ја дискутираа нивната

релевантност и се консултираа за препораките за подобрување на СНС во законодавството и во практиката.

ДЕСКТОП ИСТРАЖУВАЊЕ

Десктоп истражувањето беше организирано во две етапи. Првата етапа опфати собирање на релевантни документи како што се националното законодавство, вклучувајќи ги законските и подзаконските акти кои се од важност за слободата на собирање, како и судските одлуки кои се однесуваат на користењето на ова право. Откако материјалите беа собрани, спроведовме споредбена анализа на националната правна рамка наспроти релевантните меѓународни стандарди. Исто така беше извршена анализа на извештаите од релевантните државни институции, националните и меѓународните организации и ЕУ. Во оценката на националното законодавство и на судската пракса, каде што тоа беше соодветно, релевантната меѓународна јуриспруденција исто така беше земена предвид.

Во втората фаза на десктоп истражувањето направивме преглед на собирите организирани во последните две години (2014-2015). Целта на прегледот беше да се идентификуваат најчестите видови на собири и нивните општи карактеристики во смисла на организатори, обем, локација, било какви добри практики или повреди кои можеби се случиле, итн. За оваа цел спроведовме анализа на содржината на медиумските и новинарските извештаи, официјалните изјави на учесниците и одлуките на релевантните власти. Собирите што беа опфатени во прегледот и потоа беа дополнително анализирани, беа одбрани врз основа на три главни критериуми. Првиот критериум беше медиумска покриеност, што го дефиниравме како протест за кој известувале најмалку три од поголемите медиуми. Причината за овој критериум беше тоа што поголемата медиумска покриеност му дава на протестот релевантност, но и придонесува кон јавниот дискурс. Вториот критериум беа жалбите на организаторите и на учесниците во однос на повредите на правото на слобода на здружување и собирање, и тоа изразени јавно или пак доставени до институциите и организациите кои работат на заштита на човековите права, додека третиот критериум беше капацитетот за мобилизација. Овој преглед ни овозможи да ги утврдиме најчестите проблеми кои се однесуваат на слободата на собирање и да идентификуваме конкретни собири со специфични карактеристики и проблеми.

ПОДГОТВУВАЊЕ НА ПРАШАЛНИКОТ

По извршениот преглед на литературата, спроведеното десктоп истражување и истражувачките интервјуа со набљудувачите на собирите и организаторите на протестите, беше конципиран прашалник. Прашалникот беше користен за спроведување на формални лице-в-лице интервјуа и се состоеше од триесет и пет главно отворени прашања поделени во три главни дела. Во првиот дел беа вклучени општи прашања поврзани со главните предизвици кои се однесуваат на СНС, оценка на правната рамка и нејзината имплементација, институциите релевантни за СНС и нивните капацитети. Вториот дел беше посветен на првиот конкретен проблем – делувањето на полицијата. Тоа беше идентификувано како конкретен проблем во четири земји и истражувачите ги користеа истите прашања. Тие ја испитуваа улогата и капацитетите на полицијата во однос на СНС, законодавството кое го регулира делувањето на полицијата за време на собири, начините на делување на полицијата на јавните собири и одговорноста на полицијата. Третиот дел вклучуваше прашања за криминализацијата на слободата на собирање како втор специфичен проблем во Македонија. Прашањата се однесуваа на кривичните процедури кои се однесуваат на СНС, улогата на кривичниот правосуден систем и на ефектите од користењето на правото. Покрај тоа, мала група на социо-демографски прашања исто така беше вклучена во прашалникот.

ИНТЕРВЈУА ЛИЦЕ-В-ЛИЦЕ

Во втората етапа од истражувањето спроведовме полуструктурирани формални интервјуа лице-в-лице со цел да собереме квалитативни податоци. Интервјуата во просек траеја 50 минути и беа спроведени од страна на три истражувачи. Интервјуата беа снимани, транскрибирани и кодирани, додека анализираниите податоци беа користени да се изготват наодите и да се извлечат препораки.

Беа спроведени вкупно петнаесет интервјуа. Шест од интервјуираните беа жени и осум мажи. Релевантноста на примерокот беше определена врз основа на образовниот профил, професионалната определба и искуството во користењето на правото на слобода на собирање. Поточно, интервјуиравме седум организатори на протести од граѓанското општество вклучувајќи ги двајцата кои беа кривично гонети во случаи поврзани со протестите и поминаа време во притвор и домашен притвор; два претставника од организации кои ја набљудуваат слободата на собирање; три правни експерти – еден професор по кривична постапка и двајца правни експерти од организациите на граѓанското општество кои работат на заштита на човековите права; претставник на национална институција за заштита на човековите права; поранешен висок функционер на МВР и професор на полициски студии; и, главен уредник на медиум кој редовно известува за протестите.

НАБЉУДУВАЊА

Со цел да се добијат податоци од прва рака за организирањето, спроведувањето, можните ограничувања и предизвиците кои се поврзани со јавните собири, беше спроведено структурирано набљудување на собирите. Вкупно пет набљудувања беа спроведени од страна на двајца истражувачи во периодот март - април 2016 година. Набљудувањата беа спроведени во Скопје и вклучуваа набљудување на граѓанските протести против одлуката на Претседателот на Републиката за помилување на политичарите од судско гонење и на контра протестите за поддршка на власта. Истражувачите ги забележаа информациите од набљудувањата во посебен формулар, која вклучуваше прашања за: правниот статус на собирот и можните правни ограничувања на собирот; организаторот, учесниците, целта, локацијата/рутата, како и за односот кон полицијата. Покрај тоа, беа вклучени и прашања кои се однесуваа на делувањето на полицијата на собирите, вклучувајќи: вид и број на единици, локација и големина, опрема и вооружување, интеракција со учесниците, видови на акции на полицијата и резултати од тие акции.

ВАЛИДАЦИЈА НА НАОДИТЕ

Валидацијата на наодите беше организирана откако податоците беа собрани и анализирани и прелиминарните наоди беа подготвени во нацрт форма. Состаноците за валидација беа искористени да генерираат предлози и препораки за подобрување на различните аспекти на слободата на собирање кои се вклучени во извештајот. Прелиминарниот извештај беше доставен до тројца учесници во истражувањето вклучувајќи организатор на протест, правен експерт од граѓанското општество и академик. Покрај тоа, извештајот беше доставен и до двајца правни експерти со искуство во оваа област кои не беа интервјуирани за време на истражувањето.